

Pokalbis su išeivijos kritiku Kęstučiu Kebliu — p. 3

Teatro savaitė: klesti mistrai ir magijos mokytojai — p. 6

11 būdų įsigyti skulptūrą — p. 9

Šiaurės katinai: žydi lepeškos — p. 12

Fenomenologinis mirties supratimas

Šis tekstas – tai įvadinė paskaita, skaityta 2008.XII.13 Londone per 30-ąjį Svetimo mąstymo ugdymo pratybų posėdį tema „Mirtis kaip filosofavimo objektas“.

Aleksandras Piatigorskis mirė 2009.X.25.

Pasiutusiai įdomu pažymėti: atrodytų, apie mirtį filosofavo visi kas netingi – įdomus va šitas „atrodytų“. Apie tokius dalykus Hegelis sakė: „Mes iš anksto pernelyg daug žinome apie filosofiją, ir todėl mums labai sunku susitaikyti su faktu, kad kai kurių dalykų joje apskritai nebuvo, o apie kai kuriuos dalykus beveik nekalbėta.“ Ir štai aš kalbu – pirmas teiginys: pačiu keisčiausiu būdu apie mirtį kaip fenomeną filosofuota ir antikoje, ir viduramžiais, ir Naujaisiais laikais be galo retai. Tiesiog be galo retai.

Štai – imam Kantą, skaitom. Bet čia metų metai praeis, kol perskaitysime iki galo, iki pat jo paskutinio traktato apie religiją gryojo proto požiūriu. Apie mirtį nėra žodžio. Keista, bet faktas. Tai yra faktas, kuris pats savaime prašyte prašosi, kad apie jį pafilosofuotų.

Arba štai – paimkite tokį supermadingą naujausią filosofą kaip Jeanas-Paulis Sartre'as. Kai sakau „naujausias“, turiu omeny XIX amžiaus pabaigą, įkopiančią į XX amžių. Jo knygoje „Būtis ir niekis“ apie mirtį nekalbama išvis.

Truputėlį kalbama apie mirtį kito filosofo, Sartre'o amžininko Georges'o Bataille'o, darbuose. Juokinga, aš perskaičiau jo traktatą (tai buvo prieš daugelį metų, man buvo įdomu – tiesiog turėjau parengti apie jį mažą pranešimą), kokių 200 puslapių, kur žodis „seksas“ vartojamas 88 kartus, o žodis „mirtis“ – vieną. Vieną kartą – tačiau be filosofavimo apie mirtį. Su dešimtimis, šimtais puslapių filosofavimo apie seksą.

Tai nėra kiek nenuostabu, nes naujausia hėgeliška tradicija, kurios laikėsi vadinamasis objektyvusis idealizmas (ir konkrečiai Marxas), mirties neįtraukdavo į filosofavimo lauką. Tarytum tas filosofas nemirs, ir tai jo nedomina. Arba tarytum jis numirs – ir būtent todėl tai jo nedomina.

Truputėlį mėgino rašyti apie mirtį Amerikos filosofai pragmatikai, pirmiausia, žinoma, Williamas Jamesas ir kiek vėliau Dewey. Bet ir vėl – tai nebuvo filosofavimas apie mirtį.

Dabar, kai pereiname prie XX amžiaus pabaigos, pasirodo, kad šito dalyko sąmoningai vengiama kaip kažko atgrausaus, būtent estetiškai atgrausaus. To, kas angliškai, ko gero, būtų įvardyta žodžiu *foul* – „šlykštus dalykas“.

Mes žinome, kokią didelę reikšmę mirčiai teikė budizmas, tačiau ir budizme filosofavimo apie šį fenomeną nebuvo.

Todėl dabar jus gražinu prie šio momento: kalbėsime apie mirtį čia ir dabar. Šiandien. Nes pradėti apie ją filosofuoti tenka nuo pat pradžios. Nuo kieno pat pradžios? Nuo pat didumai žmonių dar, tiesą sakant, neaprašyto fenomeno tyrinėjimo pradžios. Fenomeno, kuris buvo išsamiausiai aprašytas fiziologiniu, biocheminiu, biogenetiniu atžvilgiu – bet nėra žodžio apie tai, kas tai yra. Ir kam?

Imamės temos. Kam. Štai čia labai svarbus momentas. Apie mirtį imanoma svarstyti filosofškai tik visiškai perėjus nuo trečiojo gramatinio asmens „jo mirtis“, „jū mirtis“ prie pirmojo asmens.

Tokiu būdu prieinu savo pirmąjį fenomenologinį apibūdinimą. Mirtis išskyla kaip galimybė; mirties fenomenas

ALEKSANDR PIATIGORSKIJ

(fenomenas „šito fakto“ – biologinio, medicininio, fiziologinio, atominio-molekulinio ir panašaus tauškalo – požiūriu) tampa fenomenu, tik kai jis buvo refleksyviai apmąstyta to, kuris apie save tiksliai žino, kad mirs.

Tai yra šitas „jis“ – jau aš. Nepriėmus šios sąlygos, kalbėti apie mirtį filosofškai bus neįmanoma. Tai ne Ivano Ivanovičiaus, Hitlerio ar Beethoveno, o mano asmeninė mirtis. Kodėl? Apskritai kalbant, tai ir zuikiui aišku, bet paaiškinsiu. Nes iš principo šitas apibūdinimas išplaukia iš MANO refleksijos – kai aš reflektuoju, tai yra kai pakartotinai mąstau apie savo paties mąstymą. Kai mano antrinės minties, kurią sąlygiškai pavadinau refleksija, objektas yra mano paties mąstymas.

Tai *mano* pirmas bandomasis *mano* mirties apibūdinimas.

Mindaugas Lukošaitis. Miruoelis ir juodas rutuliukas

Mano vartojamas žodis „kitas“ reiškia „kitas mąstymas“. Ne tavo. O kieno – tai jau nesvarbu. Bet koks kitas mąstymas. Jokio kito „kito“, išskyrus kitą mąstymą, nėra. Visa tai kvailas šunų skalijimas, daugiausia prancūziškas. Irgi mat atrado: kitas.

Čia labai įdomus momentas. Yra toks visiškai prastas, nors ir fenomenaliai populiarus filosofas Martinas Buberis. Pagrindinio jo veikalo pavadinimas – „Aš ir Tu“, kur kito vaidmenį atliko visa žmonija ir Dievas, ir dvylika pulkų angelų. Šita abstrakcija „kitas“ viešpatavo bent jau etinėje filosofijoje iki pačios XX amžiaus pabaigos.

Kartoju: „kitas“ – tai kitas mąstymas. Bet koks kitas mąstymas. Nesupratęs kito mąstymo joks mirties supratimas neįmanomas.

Ir dabar paskutinis žodžio „kitas“, apibūdinamo kaip kitas mąstymas, patikslinimas. Koks tik norite kitas: Spinozos, Abramovičiaus, arkangelo Mykolo, bet koks – dieviškas galų gale. Bet ar galiu nesvyruodamas nurodyti kurį nors mąstymą kaip kitą mąstymą? O jeigu jis... visiškai toks pat kaip mano?

Todėl čia išeitis viena: pati „kito mąstymo“ sąvoka imama vartoti intuityviai ir tuoj pat įgauna aksiomos pobūdį. Manysim, kad taip: yra mano ir yra kito. Tačiau kito mąsty-

mas konkrečiai egzistuoja tik tada, kai jį kam nors priskiriu reflektuodamas savo paties mąstymą.

Jei ir yra koks pagrindas – grynai empirinis, kaip būtų pabrėžęs Davidas Hume'as, – tai tik manyti, kad ką jau ką, o savo mąstymą tikrai žinau – kas ir vėl toli gražu ne faktas. Veikia mes kalbame apie galimybes ir tikimybes. Bet kai, tarkim, kartoju kažkokį klideshow, tokį kaip Marxo „materija pirminė, sąmonė antrinė“ (beje, manau, kad šitai jam kadais prisisapnavo, ir nuo tų laikų taip ir prasidėjo: jis visgi klausėsi universitete nuostabaus Hegelio filosofijos kurso), aš tiksliai žinau, kad šito nesugalvoju ir išvis taip negalvoju. Tai kitas mąstymas. „Kitas“ – „ne aš“. Tačiau, kad pokalbis nebūtų nerimtas, mums tenka priskirti. Kitas: „taip visas sušvinęs pasaulis galvoja“ arba „visi Filipinų gyventojai“, arba Butano, arba Rostovo gubernijos. Nesvarbu, ką čia įrašyti, kaip iššifruoti „kitą“. Svarbu, kad tiksliai žinau, jog aš ne jis ir ne jie, kai kalbu apie jį, apie ją arba apie juos.

Tai va, fenomenologinis mirties supratimas – labai paprastas: reflektuodamas savo mąstymą, mąstydamas apie savo mąstymą kaip apie kažkokią mano (dar nesakau apie „Aš“ nėra žodžio) organišką būseną, aš galiu išivaizduoti (ne žmogus, o aš) tokią savo mąstymo apie mąstymą būseną, kai... mąstymo nėra. Nėra, ir viskas! Tai yra – aš jau įpratau reflektuoti. O bus būseną, kai nebus mąstymo ir savaime nebus antrinio mąstymo, nes refleksija praras savo vienintelį objektą. Daugiau nieko nėra. Štai fenomenologinis mirties apibūdinimas. Tai yra – mintis apie mano mąstymą kaip apie nutrūkusį. Kaip apie nutrūkstantį.

Kur kas paprasčiau galvoti apie mano virškinimą kaip apie nutrūkusį, apie kraujo apytaką kaip apie nutrūkusią. Kodėl lengviau galvoti? Todėl, kad ateina koks nors baltu chalu ir sako arba man, arba žmonai: „Smarkus kraujospūdis kritimas, nutrūksta kraujo apytaka, pulsas – 12 per minutę, nuolat lėtėjantis.“

Tai nieko bendra su mano mąstymu neturi. „Vadinasi, – sako šitas didžiakaktis (paprastai baisūs kvailiai, kai kalba ne medicininėmis temomis), – jis greitai praras sąmonę.“

Va tai jau ne jo sumautas reikalas, o mano. Virškinimas, skrandis – jo reikalas. Norėčiau jam pasakyti, jei dar galėčiau, nes jau šviesa dėl pažeisto centrinio regėjimo nervo galvos smegenyse gęsta. O aš vis dėlto kalbu: „O štai tu, debile, patylėk. Jau tu tai nežinai mano mąstymo, ir duok tau Dieve reflektuoti savąjį.“ Tai yra šitai nieko bendra neturi su mąstymu ir apskritai su sąmonės sritimi. Visi vadinamieji objektyvūs mirties indikatoriai. Teisingiau, netgi pasakyčiau taip: jis – kitas, žmogus su kitu mąstymu, Londono universitetinio koledžo vyriausiasis kardiologas – turi visišką teisę daryti savo paties išvadas. Jis pasakys: „Gyvent jam liko dvi trys minutės.“ Čia būriuojasi kvaili giminaičiai manydami, kad tai man suteiks didžiulį malonumą.

O aš žinau, kad tai galbūt paskutinė mano turima mintis, kitos minties nebus. Tai ir yra trumpas, branduolinis – mes prie jo ne kartą grįšime – mirties apibūdinimas. Joks fenomenologinis mirties apibūdinimas už mąstymo srities ar tų objektų, kuriais šis mąstymas operuoja, rato neegzistuoja.

Kryptys

Pralėkiau, bet kaip negrįžti – kažin kas vilioja praeitin, maudžia apsukti vienos krypties eismo ratu kilometrą – gal gimto kaimo kvapas, piemenų šūkalojimai, medinių kabalodokų barškėjimas ir gėlės, gvazdikų kvapnus plaukiojimas ligi kiemo vartų, upelio pašlaičių. Verta sugrįžti.

Pralinksmina savaip suderantys simboliai – patekus Gvazdikų gatvėn, prireiktų tuojau mauti lauk, karvių mėšlan įsibridus, nesigręžiojant skuosti tolyn iš tos gatvės į šienpjovių galandamą rytmečio aušrą ir pjaunamą snūduriuojančią tylumą. Kvapniosios gėlių gatvės gyventojai pasistengė iš anksto pranešti apie pasitaikysiančius aromatus ir kartu privilioti pirkėjams atnešę priišo reklamą. Tačiau kaina glumina, devynženklė suma! Turbūt gramais ar uncijom parduodama. Brangiau už auksą. Jei ne kaina – telefonas, gal paskambinęs išgirsiu kvepiantį gvazdikais balsą? Pereisiu judantį kelią, pabusi iš nemiegotos nakties ir tavoji artuma mane išblavys, ilgėsiuos laukiančių plaukų ir miškų graudumos ir akys ieškos tavim kvepiančių rankų.

Mūsų gyvenimo kryptys yra klaidžios, smalsios, nenuobodžios dėl begalės informacijos ar jos nebuvimo, linksmų užmiesčio gyventojų reto verslo.

VALDAS PATUMSIS

Autoriaus nuotrauka

AISTĖ SUNELAITYTĖ

apie Moteris

*jos skalbdavo prie upės
vyrams medžiojant gyvūnus
kurių kaulų skaičių jie žinojo
vaikams laužavietės
žandikauliuose žarstant žarijas*

*trindavo audinį sugrubusiomis rankomis
plakdavo į pakrantės akmenis ir
grėždavo
grėždavo
grąžindavo
tėknei net tai ko nepasiėmė
pamiršusios kasdienybę
vandeniui glaustantis apie
tvirtas įrudusias blauzdas
kartais įsirangant į duobutę
kur baigiasi krūtinė ir
prasideda kaklas*

*nebe vėjas sprausdavos
kažkur viduj pašoniais ir
j o s
grėž davo
grėž davo
grėž davo
grąžin davo
tėknei
net tai
ko
ne
pa
si
ė
m
ė*

Visi laiškai – žirafos

Labas, sijonuotasis Cortázarai.

Gerai, traukiam Julio iš ikonostaso, galim atgaivinti ne tik kronopus, bet ir Travelerį ar net Orasijų Oliveirą, perpilti į jų gyslas savo rašalą. Dvejetainė sistema viską sugeba, tą žinojo dar Mo(r)zė. Pameni, koks buvo pirmasis Oliveiros klausimas, jam uoste susitikus su Traveleriu? Ne kas ta Talita, atėjusi kartu, o – ko jie čia atsinešę tą katiną. Ir teisingai, kam klausinėti apie dalykus, kurie ir taip paaiškės. O štai katinas nepaaiškės niekada, nes katinai nepaaiškėja. Ir taip jau yra.

Gražu, kad yra nepaaiškėsiančio pasaulio, jei pasaulis grasinasi pernelyg paaiškėti, jį reiktų kuo tirščiau primeuoti, kad gyvenimas vėl taptų įmanomas ir prakąstas obuolys ant vonios krašto nebūtų tik obuolys, o vanduo iš čiaupo lašėtų ne dėl to, kad pastarasis nesandarus, ir net ne dėl to, kad Žemė sukasi. O jei ir tada viskas dar pernelyg aišku, tada jau belieka susinešti katinus.

*Tad pareiga, moralė, amoralizmas ir imoralizmas, teisingumas ir gailėstingumas, tai, kas europietiška ar amerikietiška, diena ir naktis, žmonos, sužadėtinės ir draugės, kariuomenė ir bankai, Vašingtono ir Maskvos vėliavos ir auksas, abstraktusis menas ir Kaseroso mūšis buvo lyg dantys ar plaukai, kažkas priimtina ir lemtingai inkorporuota, kažkas nebegyva ir nesvarstyta, nes taip jau yra, nes tai mūsų dalis, mūsų papildymas ir sustiprinimas.**

Norint, kad pasaulis taip ir nepaaiškėtų, nereikia keliauti. Traveleris ir nekeliadavo, nusispjaut jam buvo į kolumbus magelanus, bet kai nekeliavai, kelionės tampa vidinės ir joms vis tiek reikia išsikibti realybės krašto, iš esmės – bet kokio. Kur nors nukeliavęs stengiuosi kuo greičiau nustoti keliavęs, apsiriboti dviem trim pastatais ar ta pačia Montmartro šlaito vieta. Juk niekur nieko įdomaus nėra, o jei pasauly egzistuoja kas nors iš tiesų įdomaus, tai rasi visur, bet kur.

Vysbadene, kurio „Villa Clementine“ tapo man laikinu prieglobsčiu, įdomiausias objektas yra mano kambarys. Tiesa, tris paras čia siautuosios magnetinės audros išmagnetino smegenis, tad tas septyniadešimt dvi valandas prastovėjau priešais vilos duris, rūkydamas ir žiūrėdamas į mažą skverelį. Duobė išžiūrėjau. Skverelyje augo šeši beržai ir nuolat davėsi voverės. Kai taip įelektrini vietą, ten sugrįžęs jauti kažkokią suokalbišką paramą, vieta tave atpažįsta, tinki jai lyg raktas. Šiandien apžiūrėjau tuos beržus, o jų jau aštuoni. Tikrai nebuvo! Arba man tuomet reikėjo tik šešių. Tada du teauga nereikalingi.

Julio Cortázaras ir utopinė katė

Žinia, aš esu geriausia jo kelionė, – sakydavo Talita, pasitaikius progai, – bet jis toks kvailas, jog to nenumano. Kas kitas, jei ne aš, nuneštų jį vaizduotės sparnais į pasaulio kraštą.

O štai čia gal ir gerai: keliauti žmonėmis. Žmonės labai patogi transporto rūšis – atsisėdi su jais ir keliauji. Jei nori toliau – apsigyveni su jais ir keliauji toliau. Tik vargu ar verta tuos žmones aiškintis, laužti jų antspaudus ir tempti į savo gryčią. Na ir kas, jei išsiaiškinsi? Taip ir būsi su išsiaiškintais? Neturiu kur dėti išsiaiškintų, jie paprastai kliudė, pradeda trintis ten, kur ir aš trintis įpratęs. Ilgainiui nusitrina, sudyla ir pranyksta, išsinešdami ir tą erdvę, kuria naudojosi. Ir savęs nenoriu aiškintis, nes nusitirsniu, sudilsiu ir pranyksiu. Jei būsiu pats save išsiaiškinęs, ar galėsiu būti dar kam nors įdomus? Tik dilinsiu visus, trinsiu ir naikinsiu.

Turės atsirasti kontekstas, kuriame vėl savimi nusistebėčiau. O tokiam susidaryti dažniausiai reikalinga pagalba iš šalies. Tai dar gerai, jei knyga.

Kalbant nešališkai: Ką ji man galėjo nurodyti manoj srity, jei savojoj klaidžiojo pasimetusi, apgrai bom? Šen ir ten siuvantis šikšnosparnis, musės trajektorija kambarį. Ir

staiga, žiūrėdamas į ją tokią, pasijusdavau aptikęs gairę, pėdsaką. Negi tai, dėl ko ji verkia, kaip apsiperka, kaip kepa bulves, man būdavo ženklai, nors, aišku, ji to nenumanė.

Ai, kam mums čia apie moteris. Praleiskim. Man, žinoma, malonu, kad tu ne koks karo kapelionas, bet kurtuazija ir minezangas šiandien gal tegu pabūva už kambario durų. Gali toliau sau būti žydu berniukas, man nė motais.

Žinoma, matau tavo ženklus, turinčius pranešti gerąją žinią. O kito žmogaus ženklai dažniausiai yra tai, kuo jis patinka. Labai patinka, kad prirašai man visokių nesąmonių, tavo nesąmonės man jau pastatė tiek iliuzinių miestų, kiek nesapnavęs net Italo Calvino. Važiudamas į oro uostą mačiau, kaip senutė autobuse ardo seną mezginį – ramiai, oriai, kažkaip egzistenciškai. Tai ir tu man čia priardai mezginių, nérinių, vąšelių, ir nuo to gyventi tik geriau ir geriau. Tavo psichodeliniuose sakiniuose lieka ankstesnių struktūrų formos, taip kaip ir ardinio siūlas išsaugo savo kelio mezginiu kontūrus. Va tai man ir gražu, va tada dar prisimenu tokį Morelį.

[...] *vientisumas – tai po teisybei prisitaikymas prie erdvės ir laiko, pataikavimas skaitytojo-patelės skoniui. Morelis negalėjo su tuo sutikti, tad rodė, siekė tokios kristalizacijos, kuri nekliudytų netvarkos, charakteringos jo mažos planetinės sistemos kūnams, o priešingai, padėtų visapusiškai ir nuodugnai permąstyti jų būties prasmę, net jeigu tai būtų netvarka, nesąmonė ar beprasmybė.*

Labai jau čia patetiškai, o pažiūrėjus į viską pro kumščio skylutę – viskas gražu. Gražiame pasaulyje pilna gražių kambarių, kuriuose sėdi gražūs užkime žmonės. Jei nebus taip gražu, žinau, kad tu prirašysi man nesąmonių, o aš tau primeluosiu. Ir tada tai prisigyvensim gyvenimo. O jei dar ko nors trūks, ateis Joniukas ir Grytutė, gal net Gaidžiukas ir Vištytė ir atsineš katinus. Ant stalo dar gulės kokios citata, kad ir ši:

Gyvenimas – lyg komentaras to, kas nepasiekiamo, kas yra čia pat, už poros žingsnių, kurių nežengsime.

Bet nebevalgykime citatų, jos parazituoja, jos nuolat ky-la kažką aiškinti. Tad pasiimk dabar šakutę ir išbadyk visas įkyriąsias tamstasmokytojas iš šio popieriaus.

Kęstutis Nawakas

* Visos citatos iš Julio Cortázar, *Žaidžiame klases*, vertė Valdas V. Petrauskas, V.: Alma littera, 2006.

Dideliems žygiams turi būti priežastis

Su išeivijos kritiku, leidėju KĘSTUČIU KEBLIU kalbasi Žydrūnas Drungilas

– *Esate literatūros kritikas, leidėjas, kultūrininkas ir chemikas. Įdomu sužinoti, kokia čia chemija suveikė, kad daug laiko gyvenime skyrėte lietuvių kultūrai?*

– Chemija buvo mano pragyvenimo šaltinis ir atimdavo didžiausią mano laiko dalį. Tai buvo vienas gyvenimas. O antrasis (visi mes ten gyvenome du gyvenimus) – lietuviybė, o tai kone tas pats kaip lietuvių kultūra.

– *O su lietuvių literatūra reikalų turėjote dar Vokietijos laikotarpiu?*

– Tada dar mažai. Taip, literatūra patiko, domėtis pradėjau dar būdamas gimnazijoje. Žinoma, nė negalvojau, kad man kada nors reikės tapti koku kritiku. Jei kas nors būtų tuo metu tai pasakęs, būčiau atsakęs, kad ne, tai absoliučiai neįdomu. Man patiko skaityti, domėjaisi literatūra, rijau knygas, bandžiau perskaityti beveik viską, kas būdavo tuo laiku išeivijoje išspausdinama. Tokiu būdu neformaliai, bet iš savo skaitybos susipažinau su literatūra. Ir paskui, jau vėliau, Amerikoje gyvendamas, buvau išprovokuotas rašyti apie tuos skaitomus romanus.

– *O kas labiausiai provokavo? Konkretūs žmonės ar pati situacija?*

– Dažniausiai žmonės, redaktoriai. Kadangi visiems redaktoriams humanitarinėse srityse trūko rašančių žmonių, jiems prisikalbinti ką nors visuomet būdavo sunku. Jeigu pamatydavau kokią auką už kampo, tai tuoj čiupdavau. Man daugiausia bėdos duodavo Bradūnas „Drauge“ ir Girmius „Aiduose“. Kai pripratino rašyti ir būti prikalbinamam, taip ir tęsėsi. Iš tikro, labai mažai buvo knygų, kurias aš pats savo iniciatyva recenzuodavau. Daugiausia pagal užsakymus. Paskambina ir sako: va, tokia ir tokia knyga išėjo, ar negalėtum parašyti recenziją? Dažnai nepavykdavo atsakyti ir iš to ištrūkti. Kartais išeidavo labai nesmagiai. Knyga išėjo, rašytojas žinomas, na gerai, paskaitysi ir parašysi. Tada paskaitai ir pamatai, kad knyga siaubinga, ne tik nesinori rašyti, bet net pabaigti skaityti, tačiau esi užprašytas ir ką darysi. Recenzijų rašymas dar nereiškia, kad aš buvau koks nors kritikas. Mane tik taip pradėjo pravardžiuoti. Na, pats buvai Amerikoje, tai žinai, kad ten į lietuvius gyna pavarde kreiptis kažkaip ir nepatogu, reikia pridėti kokį nors titulą ar kokią profesiją, ar panašiai. Na tai va, buvo patogu sakyti „literatūros kritikas“. O šiaip jau tą etiketę man prisegė tokia labai graži mergina, kritikė. Užkrito jos pavardė. „Metmenyse“ rašė. Tokia šekspirologė. Ji vienais metais „Santaroje“ Tabor Farmoje perskaitė tokią apžvalginę paskaitėlę apie lietuvių išeivijos kritikus.

– *Delija Valiukėnaitė?*

– Taip, taip, tai ji. Ji iškeikė kone visus kritikus, pasakė, kad jie nemoka rašyti, mane išdirbo taip pat, bet pavadino literatūros kritiku. Taip ir prigiję man tas terminas.

– *Ji jūsų kritiką pavadino „nehumanistiška“, nes jums žmogus turės būti romano centre ir jis turės būti gyvas individas, o ne tipažas.*

– Taip ir, man rodos, ji sakė, kad čia tai labai primityvus kriterijus. Tad mano atsakymas, jei būčiau išdrįsęs pasipriešinti, būtų buvęs toks, kad pagal literatūrą ir kriterijai. Jeigu vertinsi išeivijos literatūrą pagal visuotinius kriterijus, tai tada irgi juokas išeis. Nebus apie ką šnekėti. Pasakys, kad visi niekam tikę, ir viskas. Pati literatūra ir sukuria savo kriterijus. Man atrodo, kad mūsų bandymai nebuvo visiškai beprasmiški, nes pati išeivijos literatūra buvo kitokia: ne tokia išprususi, daug paprastesnė, paprastesnė, taip jau mandagiai variantai.

– *Bet buvo ir labai aukštos kokybės kūrinių, galėjusių lygiuotis į Vakarų literatūrą. Pavyzdžiui, Škėmos kūryba.*

– Taip, vertinant pagal tuos savo sukurtus kriterijus tekdavo iškelti į aukštybes tokius kaip Škėma, Landsbergis, kai kuriuos kitus. Katiliškis labai populiarus buvo. Žodžiu, žmonės, kurie mokėjo rašyti. Man visuomet buvo svarbu, ar žmogus iš viso moka rašyti, ar jis gali sudėti knygą, kuri būtų paskaitoma, kad liežuvis nelūžtų skaitant. Nors už mane vyresni, vyresnės kartos kritikai nagrinėdavo keliamas idėjas, nesvarbu, kad tos idėjos būdavo išreikštos labai primityviai, vos paskaitomai. Man ypač norėjosi, kad romanai būtų parašyti sklandžiai, rišliai ir visa kompozicija būtų tokia, kad galėtum skaityti nesispjaudamas.

– *Vieną recenziją – Gliaudos romano – pradedate priekaištu, kad šis autorius žudo lietuvių kalbą. Tačiau vis tiek imatės analizuoti jo romaną.*

– Gliauda buvo įdomus charakteris. Ir aš turbūt vienas iš tų vadinamųjų savo generacijos kritikų, kuris Gliaudą iš viso skaitė. Visi kiti, kai juos prispausdavai, prisipažindavo,

kad po pirmojo romano „Namai ant smėlio“, kuris laimėjo „Draugo“ konkursą, nusispjovė ir pažadėjo jo daugiau nebeskaityti. Ir nebeskaitė. Iš manęs visi juokdavosi, kam aš iš viso laiką dorkau su tuo Gliauda.

– *Ir kodėl jūs vis dėlto jo imdavotės?*

– Na, man atrodė, kad kai kurie jo romanai buvo įdomūs. Jis labai daug rašė ir buvo tam tikra prasme dinamiškas, bent jau tematikos atžvilgiu. Nebuvo užsidaręs vienoje tematikoje, ieškodavo naujų būdų išsireikšti. Ne visi jo romanai apie išeiviją. Pirmojo romano, kuris visus išgąsdino, pagrindinis veikėjas buvo vokietis, buvęs nasis. Lietuvių romanistai tai buvo negirdėtas dalykas – kaip gali drįsti daryti mūsų literatūrą rašydamas apie vokiečių. Tas romanai buvo prastas. Antrasis romanai, dar prastesnis, parašytas lietuviška tematika – apie pirmąją sovietų okupaciją. Paskui aš irgi galbūt būčiau metęs jį skaityti, bet jis vis laimėdavo „Draugo“ konkursus ir Bradūnas vis pričiupdavo mane rašyti.

– *Dažniausiai rašėte apie romanus. Koks autorius jums atrodė įdomiausias, gal ir dabar atrodo?*

– Algirdas Landsbergis, Antanas Škėma. To paties Gliaudos „Šikšnosparnių sostas“, išvertus į lietuvių kalbą, būtų visai pakenčiamas romanai. (Juokiasi.) Tai aš ir sakydavau: ko jūs jaudinatės – lietuvių literatūra nebūtinai turi būti rašoma lietuvių kalba. Žiūrėkit, kiek mes išsivertėme ir džiaugiamės, galbūt kas nors ir Gliaudą išvers. Ta jo reputacija ir liko tokia, niekas Lietuvoje juo nesidomėjo, ten irgi nebuvo žmonių, kurie jį propaguotų. Kiek aš žinau, nė viena jo knyga čia nebuvo išleista.

Iš tradiciško sukirpimo romanų man labai gerą įspūdį tada padarė Vinco Ramono „Kryžiai“, nepaprastai ryškiai ir ekspresyviai parašytas. Romaną skaitai ir smėlis negirgžda tarp dantų. Paminėti reikėtų Jurgio Jankaus romanus, skirtus daugiau galbūt populiariam pasiskaitymui, nors nebuvo grynai pramoginiai. Na, žinoma, Katiliškis. Man labai didelį įspūdį padarė jo pirmoji didesnė knyga, novelių romanai „Užuovėja“, jo kalbos turtingumas. Galvoji, kaip jis Vokietijoje ir Amerikoje būdamas galėjo visa tai atkurti, tokią skaidrią lietuvišką kalbą.

– *Jūs pats asmeniškai tuos autorius pažinojote?*

– Na, asmeniškai nepažinojau Gliaudos, nors mačiau ne vieną kartą. Nelindau, bijojau gauti nokautą, nes nebuvau apie jį labai teigiamai parašęs. Bet tokį Algirdą Landsbergį pažinojau neblogai. Ir Katiliškį. Škėmos ne, nors esu jį mačius dar Vokietijos laikais, kai buvau vaikiškas ir nieko apie jį nežinojau. Tada jis buvo aktorius. Atvažiavęs į mūsų vietovę iš Pietų Vokietijos, vadinamąją menininkų stovyklą, statė kažkokį veikalą. Važiuodamas tramvajum aš jį visą laiką matydavau apsuptą merginų ir jas kirkinantį. Buvo kavalierius kaip reikiant. Kai išleido savo pirmąsias knygas Vokietijoje, perskaičiau jas ir sakau: aa, va, tai šitas Škėma. Paskui Amerikoje per greitai mirė. Tada dar nevažinėdavau į „Santaros“ suvažiavimus ir jo nespėjau sutikti. Jankų gerai pažinojau, teko ir jo knygas leisti, pasiginčyti su juo dėl viršelių ir honorarų. Ir Aloyzą Baroną. Bet blogai, kai pažįsti, tada jau sunkiau recenziją rašyti, nes nenori žmogaus užgauti, o rašyti taip, kad nesakytum teisybės, nėra lengva.

– *Literatūrologas Rimantas Kmita neseniai viename interviu teigė, kad Lietuvoje literatūrologai nerašo recenzijų, nes nenori susipykti su savo pažįstamais. Maža bendruomenė, uždaras ratas. Panaši situacija, ar ne?*

– Man atrodo, tas faktorius gana svarbus. Juo daugiau žmonių pažįsta kritikai, tuo sunkiau apie juos rašyti. Nebent jie yra tokio labai stipraus charakterio žmonės, kurie nieko nesibaimina, pratę sakyti teisybę, tokia buvo Ilona Gražytė-Maziliauskienė. Galėjo apie savo geriausius draugus teisybę išlieti, jei ką nors netinkamo, netobulo yra parašę. Bet šiaip tai tikrai, tas faktorius veikia.

– *Įdomi pasirodė jūsų mintis: „Kas žino, jei ne leidyba, gal būčiau dar daugiau paikų recenzijų prirašęs ir, ko gero, dar būčiau padidinęs ir taip jau didelę mūsų šlubų romanų krūvą.“ Vadinasi, recenzijų rašymas daro įtaką ir romanų atsiradimui, rašytojai suinteresuoti rašyti, jeigu apie jų knygas kažkas rašo. O gal jūs pats ketinote rašyti romaną?*

– Recenzijų rašymas, manau, trukdo romano rašymui. Žmogui, sunkiai rašančiam, visi maži ir neverti kritikos teksteliai užima labai daug laiko, o to laiko visuomet trūkdavo. Reikėdavo ir romaną perskaityti, reikėdavo atsisėsti ir prisiriūtuoti prie kėdės, sėdėti ir rašyti. Man tie visi rašinėjimai, recenzijos buvo tiesiog pareigos darbas, kaip ir bet kurie kiti darbai lietuviškoje erdvėje: prieš minėjimą kėdes sustumdyti ar paskui salę iššluoti, tai buvo reikalingi dalykai,

kas nors turėjo juos atlikti. Niekada nesvajojau tapti literatūros kritiku ar literatūros mokslininku, visuomet norėjau būti rašytoju, parašyti romaną. Galvojau, kad būčiau galėjęs parašyti geriau negu mano kritikuojami autoriai. Paskui, kai pradėjau gauti knygas iš sovietinės Lietuvos, pamačiau, kaip žmonės rašo, ir pasakiau sau, kad į traukinį jau pavėlavau, kad tie žmonės ten moka rašyti. Man tikrai įspūdį padarė rašymo kokybė. Gal literatūriškai ir nebuvo tobuli kūriniai, bet parašyti sklandžiai, taip, kad skaityti būdavo malonu. Tada įspūdį padarė Mykolas Sluckis. Visą laiką pykdavomės dėl Sluckio su tarybiniais literatais, nors aš mažiausiai nusi-kaltęs buvau, nes nieko apie Sluckį nerašiau. Bet kiti iš mūsų: ir Maziliauskienė, ir Kelertienė, galbūt ir Šilbajoris buvo rašę apie Sluckį arba užsiminę savo paskaitose. Tad atvažiavę į Lietuvą susitikdavome su vietiniais literatais dar sovietmečiu, jie mums sakydavo: ką jūs čia laiką be reikalo leidžiate dėl tokio komunisto. Ar nežinot, kad jis komunistas? Taip, bet mes ne apie komunizmą rašome, mes rašome apie jo kūrybą. Jie atsakydavo: nesvarbu, kokia jo kūryba, jeigu jis komunistas, nėra reikalo apie jį kalbėti. Visą laiką tokių nepiktų ginčų kildavo.

– *Tai būta požiūrių į autorius, rašiusius išeivijoje ir Lietuvoje, skirtumų?*

– Taip, ne visiems visi patiko. Buvo tokių populiarių rašytojų, kuriuos vyresnės kartos žmonės labai gerai vertino, nes jie rašė tai, kas jiems patiko. Sakykime, toks Vytautas Alantas, apie jį dabar neseniai monografiją parašė ir buvo jos recenzija, rodos, Guščiaus „Literatūroje ir mene“, kur Alantas iškeliamas kaip didžiausias rašytojas. Na, galbūt kai kuriems žmonėms taip ir atrodė, nes kai kurios knygos jiems patiko, labai patriotiškos, istorinės, bet man žiūrint iš mano literatūrinio taško jis niekad įspūdžio nedarė. Gyvenome vienoje kolonijoje, susitikdavome, pasisveikindavome, jis maždaug žinojo mano nuomonę, bet kadangi aš apie jį nesu tiesiogiai rašęs, tai ant manęs per daug ir nepykėdavo. Alė Rūta buvo kita produktyvi rašytoja, yra parašiusi pora neblogų romanų, bet daugelis iš jų – kaimo etnografiniai romanai, kurie vyresniems žmonėms patikdavo, sužadindavo tam tikrus prisiminimus. Aš kartais abejoju, ar tikrai žadino prisiminimus, nes lietuviškas kaimas – tai tarsi idealas ir jau vien dėl to jame turi būti viskas gerai ir gražu. Daugelis skaitantį žmonių, ko gero, buvo kilę iš kaimo, bet visą savo aktyvų suaugusio žmogaus gyvenimą praleidę mieste, dažniausiai Kaune. Taigi jie buvo nuo kaimo atitrūkę, tačiau vis tiek jautė, kad jeigu kas nors aluoja kaimu, tai čia yra puiku, patriotiška ir lietuviška.

– *Interviu esate sakęs, kad „išeivijos skaitytojas nori lektūros, o ne literatūros. Nori atvangos ir pramogos. O tam mūsų literatūra (ir gera, ir prasta) nėra paslanki.“*

– Mums trūko, visai mūsų grožinei kūrybai trūko sugebėjimo patraukliai rašyti. Rašytojai, ypač debutantai, kurie debutavo jau būdami vyresnio amžiaus, stengdavosi iš karto „daryti literatūrą“, ne paskaitomą tekstą, bet literatūrą. Bandydami pamėgdžioti, jie visiškai užmiršdavo parašyti ką nors paskaitomo. Ypač tie, kurie imdavosi patriotinės tematikos, Lietuvos okupacijos ar dar senesnės istorijos, labai nuslysdavo į sentimentalumą ir tiesiog pasidarydavo neįdomu skaityti. Bandymai rašyti vaikams, jaunimui būdavo labai nesėkmingi dėl to paties nesugebėjimo patraukliai parašyti. Iš jaunesnių rašytojų Kazys Almenas turbūt buvo ypatingas tuo, kad stengėsi rašyti patraukliai, įdomiai, jo knygas galėdavai skaityti užmiršdamas apie literatūrą, skaitai ir įdomu. Tada jau gali pagalvoti, kiek ten yra literatūros.

– *O kaip lyginant su amerikiečių literatūra?*

– Negaliu sakyti, kad daug tos amerikiečių literatūros skaičiau, tos kasdieninės, bestselerių. Bet man įspūdis susidarė toks, kad net ir tie bestseleriai, kurie literatūriniai atžvilgiu gan lėkšti, buvo parašyti įdomiai. Gali skaityti ir tave pritraukia, nesinori knygos padėti. Jie mokėdavo sudominti skaitytoją. Gal dėl to ir tapdavo bestseleriais. O garšieji rašytojai, nors ir rašė literatūrą, sugebėdavo parašyti įdomiai. Nors pagalvoji: jeigu lietuvis būtų taip rašęs, tai išdirbtum, kad nemoka rašyti. Sakykime, Günteris Grassas rašydavo storas plytas, kartais galvoji: na, jeigu mūsų koks rašytojas pravarytų dešimt puslapių iš eilės traktatą apie sriubas, apie grybus ir musmires, tai vytum tokį žmogų lauk už nuobodulį. Bet va Günterio Grasso plytas skaitai ir įdomu.

Fenomenologinis mirties supratimas

Atkelta iš p. 1

Svarbiausia – nesibrauti į išmanančių žmonių kompetenciją. Menu, kitados peržiūrėjau keturtomę, maždaug trijų tūkstančių puslapių (čia daugiausia darbavosi prancūzai) monografiją, kuri vadinasi „Klinikiniai mirties aspektai“. Turinys, kurį būtų galima, na, jei ne trijuose, tai dešimtyje puslapių išdėstyti. Tai visad atsitinka, kai žmonės neturi nė menkiausio literatūrinio talento. Apskritai įsidėmėkite, mergaitės ir berniukai – jei neturite jokio literatūrinio talento, jums neverta apie nieką rašyti: nei apie aukštąją algebrą, nei apie archeologiją, nei apie dramos meną, nei apie vidaus sekrecijos liaukų darbą. Kiekvienas tekstas, kad būtų realus, turi būti tam tikru mastu literatūrinis, o jei ne – veltui parašei. Gydyk sau žmones, pilvus pjaustyk, dantis rauk, bet nerašyk traktato apie dantų rovimą. (Beje, šita mintis ne mano, o viena iš mėgstamų daktaro Samuelio Johnsonso minčių.)

Grįžtu prie „aš“, mirties fenomenologijos ir prie kito. Mes jau sąlygiškai sutikome su hipoteze, kad aš galiu užfiksuoti savo paties mąstymą savo refleksijoje: „Va dabar aš

mąstau.“ Sugriebiu šitą mintį ir ką nors apie ją galvoju – pavyzdžiui, kad ji beviltiškai triviali ir neįdomi, – tačiau nepaisant to savo refleksijoje sugriebiu mintį kaip fenomeną, neatsižvelgdamas į objektą, tai yra į šitos minties turinį, į tai, apie ką ji. Be kokių nors etinių ar loginių vertinimų: kvaila, neetiška, puiki mintis. Kai tiesiog pereinu prie to, ką žinau apie mąstymą. Čia mąstymas gali būti apie ką nori: pokalbyje apie mirtį būtent tai yra mąstymas ir be jo objektų. Pavyzdžiui, pasiekiamas budistinėje *nirodha* jogoje, kai mąstymas tampa absoliučiai neobjektinis.

Ir va šičia man gali ateiti į galvą, kad yra būseną – MANO būseną, – kai mąstymo nėra. Jo nutrūkimas turbūt labai sunku sugriebti. Bet aš jau iš anksto sugriebiu reflektuodamas, aš sėdžiu ir fantazuuju.

Tai klaidiškai įdomu. Tai paprastutėlė formuluoatė: mirtis kaip mano reflektuotas įmanomas minties nutrūkimas. Atitinkamai, savaime suprantama – ir mano refleksijos apie mintį nutrūkimas, nes nėra daugiau ko reflektuoti.

Manau, kad šitas elementarus apibūdinimas gali būti išiešiotas tašku. Bet tai nelengva, nes kaskart privalai padaryti išlygą: „Tai aš“, ir visiškai manęs šiuo atveju negali dominti, kas yra aš ar – savivokos prasme – kas aš esu? Vi-

sa tai jau pereina į kitos fenomenologijos sritį. Aš kalbu pirmuoju asmeniu, o tu klausyk, jei dar kalbu, ir patrauk tą bjaurų žibintuvėlį, su kuriuo dabar vaikšto chirurgai ir visą laiką tau kiša tai į ausis, tai į gerklę, tai į akis. Patrauk ir pagalvok.

Baigiamoji frazė. Dabar atminkite, kad visa tai – tik *įmanoma*. Tai yra šitas mirties apibūdinimas – tai apibūdinimas to, kas GALI įvykti, ir jokiū būdu ne apibūdinimas to, kas jau įvyko ar vyksta dabar. Nes mes galime kalbėti apie konkrečią mintį, kurią sugriebėme tik tokiu būdu: „Štai tokia mintis, mano, aš žiūriu.“ Įdomu, kad kai kuriose jogose visada naudojami laikrodžiai ar jų pakaitalai – smėlio laikrodžiai, saulės, – kad padėtų fiksuoti.

Nepamirškite – aišku, jei jūs tai praktikuojate, – kad visi artėjančios ar jau atėjusios mirties fiziniai požymiai nepatenka į jūsų mąstymo sritį. Aišku, ar ne? Mąstymas galvoja tik apie mąstymą: o šit jis baigiasi.

Manau, kad pirmieji mirties supratimo bandymai buvo atlikti kažkur tarp IV ir III amžiaus prieš Kristų Gango slėnyje būtent kaip šito nutrūkimo treniruotė. Viena iš aukščiausių budistinės jogs pakopų vadinasi „mąstymo nutraukimo joga“. Kai jūs tokiu būdu miršate.

„Новое литературное обозрение“, 2010, Nr. 101
Vertė Rūta Birštonaitė

Dideliems žygiams turi būti priežastis

Atkelta iš p. 3

Jis moka taip parašyti, kad galvoji, jog čia visiškai tvarkoje. Arba Pietų Amerikos garsūs rašytojai, pvz., Márquezas sugeba patraukti skaitytoją arba Mario Vargasas Llosa. Man visą laiką atrodė: na gerai, jeigu anie gali parašyti, kodėl mūsų chebra negali? Aišku, Škėma, Jankus, Katičiškis mokėjo parašyti taip, kad galėjai skaityti nesispjaudydamas.

– Paskui, po kiek laiko pradėjo silpti tos kūrybinės pajėgos, pasirodė daug įdomių autorių iš Lietuvos. Todėl ir kritikos straipsniai, recenzijos išėivijoje buvo daugiau apie Lietuvos autorius.

– Šilbajoris gana daug rašė, daugiausia apie poeziją. Lietuvoje jam buvo iš ko pasirinkti, jis parašydavo įdomiai, kartais truputį kandžiai, nebijodamas, kad tvarkos prižiūrėtojai jo daugiau į Lietuvą neįsileis. Kai geležinėje uždangoje pradėjo atsirasti vis daugiau skylių, buvo galima stebėti visą literatūros raidą. Sluckis iš romanistų, Aputis iš novelistų gerą išpūdį darė, Mikeliniskas irgi. Į tokius žmones atkreipdavom dėmesį. Ypač jeigu čia atvažiavus tekdavo su jais susitikti ir koki noperskėli armėniško kartu šliuktelti.

– Kada pirmą kartą atvažiavote į Lietuvą?

– Jei neklystu, 1972 metais. Tada buvo šioks toks atolydis, paskui vėl užsidarė. Lyginant su padėtimi Amerikoje, čia tas atolydis nebuvo joks atolydis, buvo vis tiek sunkus gyvenimas ir didelė kontrolė, bet galbūt buvo ne tokia didelė kaip anksčiau. Tada mane kai kas nustebino, galvoju, kad rašytojai bus daugiau represuoti, kad jie labiau bijos kalbėti, bet jie gana atvirai kalbėdavo, ypač išėję į gatvę. Kambaryje ar viešbutyje jie kalbėdavo kasdieniškus dalykus. Turbūt skaitei Liūto Mockūno memuarus, kaip jis knygnešystę organizavo?

– Taip, jis pats man tai yra pasakojęs.

– Tarp mūsų buvo toks susitarimas: jeigu važiuoji į Lietuvą, tai be knygų važiuoti būtų tarsi nuodėmė. Ir veždavomės kiek galima daugiau. Kartais ir patys žmonės čia paprašydavo, nebūtinai lietuviškų knygų, pavyzdžiui, dailininkai prašydavo meno albumų.

– Kokios knygos buvo uždraustos?

– Net nežinau, bet esu tikras, kad ten daugiausia buvo politinio pobūdžio knygos, apie sovietų okupaciją, mūsų pastangas ir ką nors panašaus. Ir turbūt religinės. Ar literatūros knygų tenai buvo, nežinau. „Metmenys“ labai gudriai... nežinau, ar specialiai, ar jiems taip išėjo, kad šis žurnalas atrodė kaip knyga, o jeigu veždavau „Aidų“ žurnalą, kuris buvo didelio formato, tai jie, aiškiai matydami, kad žurnalas, nelabai praleisdavo. Pats esu vežęs „Metmenų“, niekas neprikibdavo.

– Pasilikti Sovietų Lietuvoje netraukė?

– Ne, ką tu! Būtų buvę įdomu. Bet dėl įdomumo tapti šliaužiančiu išdaviku... ne, dėkui. Man visada būdavo koktu skaityti parvykėlių (tokių kaip dailininkas V. K. Jonynas ir

iš dalies Žoromskis) keliaklupsčiavimus prieš partiją, koneveikimą ką tik paliktos išėivijos. Na, nežavėjo ir buitiniai reikalai. Būdavo tokių dalykų, kuriuos dabar sunku įsivaizduoti su visom maksimom ir akropoliais. Kartą mano pusbrolis pamiršo parnešti morkų iš parduotuvės. Pasisūliau parnešti aš. Pasakė, kur ta daržovių parduotuvė. Nuėjau, perėjau parduotuvę skersai ir išilgai – nėra morkų! Paklausiau kasininkės, toji mane rusiškai aprėkė, atseit ar durnas, kad nematai. Tada grįžau, sakau, kad nėra. Na, kaip nėra morkų, visada būna – sako man. Sakau, nebuvo. Mano pusbrolis sako: na gerai, eime. Nueinam, tokioje dėžėje dumblo primesta – va čia morkos. Aš pažiūrėjau – kokios čia morkos? Purvo gabalai. Pasirodo, kad vis dėlto morkos. Matyt, kad buvo šlapia žemė, tai su visu moliu ir išrovė. Paskui juokėsi iš manęs visą laiką, kad morkų neatpažįstu. Sakau, jūs užmaskuojate, pratinatės nuo kapitalistų viską slėpti.

– Daugelis jūsų realiau matėte Lietuvą, nes atvažiavote aplankyti. Ne visi išėiviai atvažiavote ir ne visi, ko gero, norėdavo važiuoti. Kai kurie iš jų dar ir dabar santariečius vadina komunistais, nes jie grėžėsi „veidu į Lietuvą“ ir drąsiau bendravo su lietuviais.

– Lietuviai visose pusėse pratę žiūrėti juodom ir baltom kategorijom. Jeigu tu mane kritikuoji, o komunistai nelabai, tai logiška išvada, kad esu – komunistas. Bet šiaip tai tokio didelio susipriešinimo nebuvo. Čikagoje, sakykim, buvo tokių karštakošių, ekstremistų gan daug. Kadangi nebuvo prieš ką tiesiogiai kariauti, jie kariavo su tais, kurie važinėdavo į Lietuvą, kurie „bendradarbiaudavo su okupantu“. Kažkam Market Parke atėjo naktį ir nudažė tvorelę raudonai. Kai ėmė iš Lietuvos atvažiuoti menininkai, Jaunimo centre Čikagoje įmetė plytą pro langą. Aš per daug nesijaudinau, nes ne Čikagoje gyvenau, o Detroite tokių karštakošių nebuvo pakankamai daug, kad jie ką nors tokio suorganizuotų. Jeigu ką ir parašydavo spaudoje, per daug nesijaudindavau. Kiti žmonės labai imdavo į galvą. Po pirmosios mano kelionės „Naujienu“ laikraštis (socialistų laikraštis, esantis arčiausiai komunizmo, nors politinė pozicija buvo labai kraštutiniai konservatyvi) mane išdirbo. Mes nusprendėme išleisti Icchoko Mero romaną „Striptizas“, ir jie tai pasigavo. Išvedė, kad aš važiauvau į Lietuvą pasitarti su komunistais dėl Mero knygos išleidimo.

– Tas romanas buvo kontroversiškas ne tik ideologiniu, bet ir meniniu požiūriu? Kai kurie jį vadino pornografija.

– Kažkas atrado ir pornografijos. Stebėjau, nes, norėdami atrasti pornografijos, jie turėjo visą romaną perskaityti. O tai nėra pramoginis romanas, reikia šiek tiek prakaito išlieti. Ta knyga neblogai ėjo, ypač kai paskelbė, kad čia pornografija. Tai mes juokaudavom, sakėm: galėtume pasipelninti – išleisti nuorodų knygelę, sužymėti, kuriuose puslapiuose yra pornografijos, ir pardavinėti kartu su knyga. Tiems konservatoriams pikčiausia buvo, kad Merui už tai davė premiją, tai buvo viena iš tų didesnių premijų. Tokiu

būdu jiems susidėjo visi neigiami dalykai: ir pornografinė knyga, ir komunistinė, žydiška tematika, ir Meras pats žydas – blogiau jau būti negali. Ir dar premiją skyrė! Buvo kaip reikiant reakcija prieš tą knygą. Man atrodo, kad tai gyvenimą padaro įdomesnį.

O šioje pusėje kontroversiškų knygų nebuvo, nes buvo kas prižiūri, kad nebūtų. Jeigu ir kildavo kontroversija, tai tą atlikdavo privačiai – pasikviesdavo rašytoją ir pasakydavo: jeigu šitaip, tai daugiau tavo knygų neleisime. Tai, man atrodo, dėl to ir pykdavo patriotiškesni skaitytojai ant tokių kaip Sluckis, kurie nešiojo partijos bilietus. Jiems begigu, jie gali parašyti ir rizikingesnių dalykų, ko mes negalime. Jie prie partijos, greičiau užuodžia, kas praeis, o kas ne. Jiems ir daugiau leidžia. Tai buvo ir pavydo, kad jiems galima, o mums ne.

– Šiuo metu judu su žmona poete Vitalija Bogutaite gyvenate ir Lietuvoje, ir JAV. Ar jums tebesinori gyventi Lietuvoje, nes dabar daug diskutuojama apie emigraciją, apie psichologinį klimatą?

– Na taip, Laimantas Jonušys „Š. A.“ neseniai rašė, kad Lietuvoje dar visai neblogai gyventi, man visai patinka ir čia aš su juo sutinku. Gal kam nors yra ir ne taip jau gerai, bet plačias išvadas iš to daryti, kad čia blogai gyventi, manau, nereikėtų. Pasiskaitai kartais svetimšalių pasisakymus ir atrodo, kad jie tarsi pasamdyti gerai apie mus kalbėti. Bet, kita vertus, jeigu taip nebūtų, negi jie visi susitarę meluotų?

Bet dabar klausiu, o kodėl pats negrįžti gyventi, jeigu gerai? Paprastas, žmogiškas dalykas: Lietuvoje įdomiau gyventi negu Amerikoje, bet Amerikoje truputį patogiau, ypač tiek pragyvenus, „įleidus šaknis“, dėl buitinių, medicininių dalykų, be to, ten – vaikai, giminės. Aš į tai žiūriu tokiu senovišku išėivio požiūriu, kad dideliems žygiams turi būti priežastis. Galėčiau atsakyti, kokia man nauda būtų grįžti į Lietuvą, bet kokia nauda Lietuvai iš manęs? Mes buvome pripratę sakyti: taip, kai Lietuva bus laisva, kitą dieną susikrauname šmutkes ir keliaujam namo. Jeigu ta Nepriklausomybė būtų atėjusi dešimt penkiolika metų anksčiau, tada gal ir būtume viską metę ir grįžę. O dabar? Tai aš ir galvoju: kam Lietuvą apkrauti senais kūnais? Ką tu Lietuvai gali duoti? Nieko. Lietuvai naudos iš mūsų, senių, grįžimo nebūtų.

– Bet iš Lietuvos išvažiuoja daugiausia jauni.

– O kaip kitaip? Didelė jų dalis yra vadinamieji ekonominiai emigrantai, nors ypač tarp jaunesnių, įsivaizduoju, yra toks smalsumo momentas, norisi pasižiūrėti, kas ten, anoj pusėje už sienos, yra. Ekonominiai atžvilgiu Lietuva nepasiekė to lygio, kad čia viskas būtų gerai. Gaila, kad mažėja čia mūsų, bet, iš kitos pusės, ką darysi, negi uždrausi važiuoti, negi pastatysi geležinę uždangą ir neleisi? Vieintelis dalykas, ką galima padaryti, tai kelti tą ekonominę gerovę čia, kai ji pasidarys panaši į tai, kas yra Vakaruose, tada beliks tie, kurie važiuos iš įdomumo. Jei nieko negali pakeisti, tai neapsimoka ir vargti. Bent Vilniuje nesijaučia, kad visi jau būtų išvažiavę...

SIGITAS GEDA

Ei varnalėša!

2008 metai

Sausio 3, ketvirtadienis

Iš vakarykščios

Ties atstatomais Valdovų rūmais, troleibusų stotelėje, pamačiau vaikstant žmogų, gunktelėjusį, žilą. Aš sunkiai tempiu 15 „Dieviškosios komedijos“ knygu. Kaip nešulini arklys... Anas plika galva, t. y. be kepurės.

Ogi kunigas Svarinskas! Kiek metų nesimatėm! Kilstelėjau kepurę ir pasisveikinau, jis linktelėjo. Vargu bau pažino.

Vokietijoje, tada dar Vakarų... Vysbadene – 1989-ųjų gegužę.

Beveik 20 metų! Pažinojau ir daugelį jo kartos amžinatilsių – Č. Kavaliauską, K. Vasiliauską, dabar jau sunkiai sergantį V. Aliulį. Kiekvienas vis kitoks... Ką jis dabar pagalvoja apie S. G., andai tikėjęs, jog iš manęs išeis „didelis politikas“... Poezija, regis, jam visai svetima. Jis ir liko kariško mentaliteto kunigas.

Jau esu rašęs, kaip susijaudinęs sutiko mus tada, kai nuvažiuoju aplankyti pas brolių, prie ežero netoli Ukmergės, sodyboje ant kalniuko. Buvo išvargintas, kalbėti pradėjęs bemat verkaudavo. Kiek jam dabar? Aštuonios dešimtys ir – penkeri? Seminariją baigė 1945-aisiais (?). Tai kiek metų galėjo turėti?

Tada (1988 m.) sakė:

– Išėję iš seminarijos, mes visi žinojom: mūsų kelias į mišką (ne į bažnyčias – S. G.).

Karo kapelionų kelias. Kareivių kunigai – išpažinčių klausytojai, nuodėmių atleidėjai, laidotojai... Paskui lageriai, lageriai. Bažnyčios kelias, kalėjimų. O vaiko žvitrus ir rausvutis – 85-erių jaunuolis!

Kiti jau išlaidoti.

Kūrybos kelionės

Bronius K., kuris paskambina kartkartėmis. Šįsyk pranešė, kad „Paskutinės pagonių apeigos“ nukeliavo į Olandiją ir (kas įdomiausia) – į Čilę. Įdomu, ką žmonės mano? Tikriausiai mielai klauso, kaip, tarkime, mes Lotynų Amerikos muzikos.

Dėl visų tų kelionių kalčiausia viena suomių studija, įrašiusi ir „Apeigas“, ir „Epitafiją praeinančiam laikui“. Visas lietuviškai.

Carolus Linnaeus (1707–1778)

Didysis švedų botanikas, kurio jubiliejų šiemet mini pasaulis. Mes rašydavom paprasčiausiai – Karlas Linėjus. Žymiausias jo veikalas „Systema naturae“, lotynų kalba. Čia jis pirmasis pasaulyje aprašė ir suklasifikavo daugybę augalų ir gyvūnų rūšių. Nors neigė evoliucijos teoriją, į senatvę buvo linkęs ją pripažinti ir augalijos pasaulyje. Padarė didelę įtaką Ch. Darwinui.

Prisimenu jo didžiulę augalų kolekciją Upsalos nacionaliniam muziejuje. Švedai mėgsta pajuokauti, kad buvo pasiūtęs kaip reta.

– Kaip sakoma, iš tų, kurie nemiršta... iš kuklumo.

Posakių suaktualėjimas

Moteris, dirbanti Londone:

– Savam krašte ir tvoros žydi!

Sausio 4, penktadienis

Apie Arvydo Š. požiūrį

Jo filosofija atmeta pas mus vienu metu itin populiarią mintį, esą „menas yra žaidimas“. Tiesą sakant, jis kitaip žvelgia į Būtį. Pati Būtis jam yra dar viena Niekio forma, o žaidimas – linksmybių pavidalai.

Taigi vienoje diskusijoje priešingavęs pirmajam požiūriui, būčiau teisus. Tada sakiau, kad, pavyzdžiui, N. Gumiliovas, paskutinį savo eilėrašį išraižęs kalėjimo kameros duryse, nieko nežaidė.

Testamentas nėra žaidimas. Iš lietuvių poezijos toks eil. galėtų būti J. Janonio „Ave, vita...“ Tai atsisveikinimas su gyvenimu, viena iš Būties formų.

Eilutės, kurias pasivagiu

Ir aš norėčiau atverti langelius žmonių bažnyčiose, smegenyčiose... Vabzdys kiša koją iš gintaro, vabzdys kiša koją užantyje (L. J. pusė).

O paskui, kai užaugam, širdys skyla per pusę, skyla per pusę. Mūsų skylės skyla per pusę.

Kalba semiasi informacijos iš mūsų galvų, iš mąstymo. Apie juodąsias skyles galim spręsti iš energijos, kurią spinduliuoja jos pačios.

Apie pozityvą

Mūsų žmonės vis ragina nenusiminti – mąstyti pozityviai... Man gi užtenka vieno pozityvaus daikto – vilties lašo. Jis ir sudaro visą esatį. Arba evangelinio tikėjimo, kuris yra dydžio „sulig garstyčios grūdų“.

Dabar sakytumė – rapso!

Iš gyvenimo

Apie vyrą ir moterį, kurie susipažino Kijeve, gyveno Maskvoje, susituokė, augino dukrą. Paskui moteris ėmė gerti, vyras pasiėmė dukrą ir išvažiavo į tolimą kraštą. Ten dukra užaugo, vyras vedė, Maskvoje likusioji – irgi. Abu turėjo naujas šeimas. Ilgainiui antrųjų šeimų antrosios pusės pasimirė. Moteris liko su nauja dukra, ši (kaip ir pirmoji) apsigyveno Londone.

Moteris, metusi gert, ėmė rašyti. Vyras buvo pirmasis jos romanų skaitytojas, abu ėmė susirašinėti. Vieną vasarą moteris gavo SMS: „Gal galėtume gyventi iš naujo?“ Kiek palaukusi atrašė:

– Nueik į turgų ir nusipirk 64 kg mėsos.

Vyras (mobiliuoju):

– Kam tiek daug?

Moteris (mobiliuoju):

– Nusilipdyk moterį, įspausk skylę ir naudokis!

Vyras:

– Na šito iš tavęs tai jau nelaukiau! Juk taip gražiai susirašinėjom?!

P. S. Skaičiau andai (bene A. Maurois?) apie pašnekesius: moterų mąstymas primena dujų debesį. Iš pradžių plaukia gerai, paskui ima sklaidytis į kuokštus ir nežinai, kurion pusėn pasuks...

Tuo metu girdžiu dainuojant (vyriškas balsas):

Nekenčiu, bet neatstumiu,

Nemyliu, bet kviečiu,

Mes išgersim šį vakarą

Taurę vyno kartu.

Tik knygoje žmonių jausmai vienaplaniai, gyvenime viskas pramaišiu, keisčiausia, kad kokia nors tikra ar tariama meilė gali pleventi tuo pačiu metu, kai ir geležinė neapykanta. Tą patį mirksni!

Sausio 5, šeštadienis

Apie mirtį – kasdieniškai

Šįryt Algis B. papasakojo apie Alfonso M. mirtį – garžę. Mašinos ratas buvo nuleistas, A. pasilenkė ir... sukniubo ant kapoto. Taip rymanti ji pamatęs Vytautas B. Iškvietė greitąją, buvo jau sustojusi širdis.

Kol atvažiuo, sutvarkė „popierius“, A. dar apie trejetą valandų išgulėjo ant šalto cemento.

Kad ir kaip gailėtum, o tokia mirtis yra gera – mažiausiai rūpesčių teikianti!

Gimęs 1929 m., taigi – arti 80-ies. Lankydavo sergantį Algį ir niekad sveikata nesiskundė. A. dar pridūrė, kad jo (A. M.) giminė visi jauni mirė, Alfonsas tvėrė ilgiausiai.

O rengėsi važiuoti į gimtinę (netoli Daugų), kur tėvai palaidoti.

Mano dievas mane užstoja

Laimingas yra lapės vejamas kiškis tada, kai priekyje mato lokį... Kiškis neria už jo ir sustoja. Lokiui kiškis visai nerūpi, o jeigu jį lekia arši lapė, tai jau lokys netylės...

Įsivaizduokite kiškį, kuris rodo dantis, užlindęs už lokio subinės!

– Na, na! Pažiūrėsim dabar, kuo visa tai baigsis!

Pirmasis genocidas žemėje

Jis įvyko tada, kai kromanjoniečiai – viena protinga mūsų protėvių rūšis – išnaikino kitą – neandertaliečius...

Kartais pagalvoju: galgi ne visus? Gal kas nors iš antrųjų „pasislėpė“ – miegojo, žvejojo?.. Vargu bau! Jie juk labai skyrėsi savo išvaizda. Ne tądien, tai „ant rytojaus“...

Turtuoliai ir vargšai

Kai padugnės tampa hierarchais, prasideda kruvinos bakchanalijos. Pažemintieji keršija už patirtas patyčias ir orumo pamynimą. Visiems.

Posakiai

– Tiek daug šalių ir taip mažai laiko! – kitados kartodavo Napoleonas.

Savo paties paguodai

Iš G. K. pasisakymų:

– Rašytojas negali ilgai išbūti su nugalėtojais...

Tai tinka ir man. Vienu metu buvau su jais, dabar jau su visam esu nublokštas būti su pralaimėjusiais.

Sausio 6, sekmadienis

Studentų dainos

Kaune girdėtoji, Žaliakalny – su priedainiu, jei kas:

– Krambambulį, krambambulį, ta ta!

Pasirodo, vokiškai tas žodis reiškia ne ką kita, o degtinę, užpiltą ant vyšnių kauliukų...

Studentų gėralas.

Viską sustiprina skambėjimas!

Keiskime požiūrius

Idealus reikia turėti, sykiu – suvokti plyšį, atstumą, nuotolį. Idealai ir gyvenimas... Nėra didvyrių. Dideli žmonės turi didelių įskilimų – kaip porceliano ąsočiai.

Ir tubula mašina (jei tokia yra) gali išlysti į griovį.

Žmogus nuo mažens turi savo maksimumą. Nusivylimo, dramų ir tragedijų priežastis čia ir glūdi. Tikrovė ima rodyti jam savo grimasas.

Pozityvus nusiteikimas padeda kapstyti iš gyvenimo dugno. Pažinti, suvokti, išgyventi – atsiriboti, užsimerkti ir eiti pirmyn.

Kol nugriūsi ant mašinos kapoto... Arba tave sutraiškys moderniausias dantračiai, sugriebs koks virusas, liga, nesėkmė. Jei ne tave, tai tavo aplinkos žmonės.

Susimąstymai

Šiaip pagalvojimui: ar būta tautos, genties, bendruomenės, kuri šioje žemėje savo dievu nelaikė Saulės? Negarbino žvaigždžių? Nesizavėjo lakštingalomis, vieversiais, gulbėmis?

Autodidaktai

Antropologijoje – aš irgi! Bet man l. svarbu, pavyzdžiui, ar tikrai kromanjoniečiai išnaikino neandertaliečius? Antrieji pasirodė po pirmojo apledėjimo, pirmieji – gyvenę prieš apledėjimą...

Ir tie, ir tie atrasti Europoje, čia vienuose urvuose, čia kituose. Teisingiau – jų kaulai, kaukolės etc.

O kaip kokioje nors Kinijoje, kurios istorija žymiai toliau siekia? Ar jie irgi turėjo apledėjimų?

Teatro savaitė

Rudeniniai spektakliai

Vilniaus mažasis teatras su kruopščiai atkurtomis išgaubto bespalvio stiklo lakštų lubomis panašus į kregždės lizdą, o publika su gatavomis iš nuostabos prasizioti burnomis ir į sceną subestais alkanais žvilgsniais – į sukritusius šion kišenėn paukštėlius. Visi susispietė čia dvasinio peno, o jo gi nei mūsų teatras, nei nacionalinė dramaturgija nebeapgamina. Štai netoli esančiame Nacionaliniame teatre su triukšmais pakeistas vadovas, naujasis ir turbūt gudresnis tuoj pažadėjo didelius spektaklius su dideliais režisieriais, bet, atleiskite, su kokiais parašutais ir iš kokio dangaus jie nusileis? Juk mūsų teatre, mūsų gyvenimo jautriame atspindyje, dabar klesti mistrai, netikri pranašai, magijos mokytojai.

Adomui Mickevičiui, pradėjusiam penktą dešimtį, blogai sekėsi rašyti ir tuomet savo neišeikvotą romantiko energiją jis nutarė skirti Lenkijos ir Lietuvos laisvės idėjoms. Šalia poeto kaip pasakoj tuoj pat atsirado šešėlis – jis užgožė šeiminką, vėliau užkariavo ir intrigų ištroškusį Paryžių – mistikas, „apokalipsės Kristus“ Andrzejus Towiańskis. Naujos dramos „Mistras“ autorius Marius Ivaškevičius, pristatydamas savo kūrinį, pirmiausia visus ir tikina: nieko šioje istorijoje neišgalvojau, viskas taip ir atsitiko. Taip, mūsų brangus Adomas po sapnų Paryžiuje išvyko į Italiją, ten toliau svaičiojo apie laisvę ir svajėjo tapti Napoleonu. Adomo draugai Šopenas, Balzakas, Žorž Sand patyrė savus dvasinius nuopolių ir prisikėlimus.

Režisieriaus Rimo Tumino mums atveriamą aptemusio proto istorija ir pati romantizmo epocha yra supuvusi jau nuo pirmo ištarto žodžio, o išsišokėlis mistras nepatiria jokio pasipriešinimo ir klykava tarsi tuščioje scenoje. Šiame Paryžiaus salone bėginėja Adamsų šeimynėlė: kvailys Balzakas, persirūkęsi Aurora, palieges Šopenas, seksualiai socializmo idėjų įaudrintas filosofas Pjeras ir vargšas Adomas. Visi lengvai atpažįstami, nes nukopijuoti nuo žymių karikatūrinių savo portretų, gal tik Adomo pagailėta – jis čia pernelyg jaunas, liaunas, neimpozantiškas. Poetas kelis kartus, matyt, mirties ilgesio genamas, užlipa ant kolonos, bet jo sustingęs siluetas primena tik klasikinį Tumino „Maskaradą“ ir nė kiek nesusisieja su skulptoriaus Jokūbonio paminklu Mickevičiui, kuris remiasi į keistai pasislunkusią, bet nenuvirtusią koloną. Spektaklis neturi garbės pristatyti mums Poeto dramoms.

Mickevičius yra antraeilis personažas. Matyt, šiandieninė dekadentinio meno Lietuvoje būtų juokinga ir nepadoru iš poeto daryti reikšmingą herojų. Pastaruoju metu, atrodo, vienintelis Rolandas Kazlas išsišoko ir savo monospektaklyje nuoširdžiai perskaitė Vlado Šimkaus eiles. (Reikia dėkoti likimui, kad mūsų nacionalinis kinas negavo milijonų nacionaliniam epiniam filmui, nes sunkiai išgyventume Žalgirio ar Margirio deromantizavimą, susmulkėjimą.)

Tuminas yra pelnęs režisieriaus romantiko aureolę – jo rusų klasikos pastatymai buvo ir yra neišsemiami vilties šuliniai, jie sukūrė patikimų teatrinių namų iliuziją, jie atviliojo ir turtingus pirkėjus iš Maskvos. Režisierius dabar plėšosi tarp dviejų teatrų. Ilgai puoselėtas lietuviškas vyšnių sodas dar neparduotas, bet seniai tvyro nuojauta, kad jo šeiminkai sėdi ant lagaminų ir į mandagaus Lopachino vietą pasisiūlys ne toks mandagus mistras.

Sunku patikėti, kaip toks pašlemėkas Towiańskis užvaldė šviesųjį poetą, kaip lengvai Rasputinas suniurkė caro šeimą, pagaliau kaip prie paminklo Mickevičiui susirinko mitingas ir prasidėjo Atgimimas. Iki beprotybės (ar iki laisvės) tėra vienas žingsnis? Galbūt naujajame spektaklyje po plytomis, iš kurių tyliai išdėliojami Gedimino stulpai, ir pakista panaši mintis? Pikčiausia, kad tie stulpai, Napoleono ir Vytauto portretai spektaklyje nieko nevaizduoja, tai smulkus rekvizitas. Dulkės nuo istorinių personažų, kaip deklaravo autoriai, drastiškai nupurtomos, bet nupurčius nesugalvota, kur tuos vargšus skeletus padėti, patogiausia štai tokiam istoriniame anekdote išstatyti – tegul skuta bulves lietuviškiems cepelinams (jos iš tikrųjų skutamos).

Žinoma, per mistrą tiesiamas kelias į šią dieną, į netikrus pranašus. Teatras žengia, taip sakant, vienoje gretoje su apmauta ir nusivylusia visuomene. Patrypkime ant griuvėsių. Bet tai ne iš Adomo Mickevičiaus.

OKT rodo Maksimo Gorkio pjesę „Dugne“ siauroje reperičių salėje: prie ilgo stalo veidu į žiūrovus sėdi aktoriai, o keliuose eilėse veidu į aktorius susispaudžia žiūrovai. Režisierius Oskaras Koršunovas sako norintis teatrinės laboratorijos, o kas gi pas mus turi jai daugiau teisių, jei ne šis režisierius taranas? Taigi, ryškiai apšviestoje laboratorijoje su

mėgintuvėliais (t. y. degtinės buteliais) „sumerkta“: pjesė, aktoriai, publika.

Kas susiras ir skaitys seną Gorkio pjesę, negalės atitraukti iki paskutinio veiksmo uždangos. Joje tiesiog sutrombuotus posakius ir monologus tarybinė visuomenė labai mėgo cituoti (už aktorių nugarų įtaisyta švieslentė su „bėgančiomis“ citatomis). Dabar drama pačiame dugne, Rusijos nakvynės namuose, užverda kaip nauja. (Manau, kad spektaklio žiūrovų daugumą sudarančiam jaunimui Gorkio tekstas yra tikras atradimas.) Koršunovas ilgiausią, daugiažodę pjesę permaišo, žiauriai trumpina, netgi atsako logiškos istorijos – tokia savivalė kai kam gali būti baisi, bet, kai atsiverti knygą ir randi ten taip pat sukuriams kunkuliuojantį veiksma, režisierius neatrodo „nušokęs nuo proto“. Pjesė leidžiasi preparuojama, net ir perdaryta ji išsaugo skambumą, plakatiškumą. Gorkio taip lengvai neužmuši.

Į spektaklio „Dugne“ aktorinius bandymus pakviesti įvairių teatrų aktoriai. Užduotis jiems – ne tik parodyti personažą, bet ir kai kuriose veiksmo vietose legaliai susidvejinti, atidengti save patį, su vardu ten pavarde, na, pabūti moderniam ir tokiam štai ranka pasiekiamam... Reikėtų tardyti pačius aktorius, kaip jie praktiškai ieško dar kažkokių papildomų, teorinio KITO, ar atlikėjui yra kas svarbiau už šią dieną pasisekusį arba nepasisekusį monologą. (Mano ausims ypatingai nuskambėjo klaipe diečio Dariaus Meškausko Barono monologas apie žmogų, kuris supranta, kad „visą gyvenimą tik keitė apdarus“ ir nieko daugiau.)

O publika šioje laboratorijoje (lapkričio 7 d. spektaklis), sakyčiau, nedalyvauja. Nors daug ir dirbtinai juokiasi, gausna išgerti tikrų gėrimų, bučiuojama į lūpas. Beprasmiška trinti atstumą tarp scenos ir salės? Gorkio tekstas apeliuoja visų pirma į širdį, rašytojas mokėjo ašaringai ir tobulai „groti nervais“. Koršunovas nusivylęs visokiais gražiais žodžiais, tegul jie sau slenka kvailioje švieslentėje, liejasi iš aktorių burnų ant tų įkyrėjusių žiūrovų. Pabaigoje režisierius dar ima ir prilipdo fragmentus iš Šekspyro. Malonus kerštas publikai.

JURATĖ VIŠOCKAITĖ

Kai susitinka piešiniai

Kai nueini į kokią tapybos darbų parodą, jauti šokią tokią įtampą. Matai, kad dailininkai taip stengėsi, o aliejus šitaip sunkiai *suvaldomas*, ir dar ta mintis,

kad drobė turi būti užbaigta – juk turės tokią nemenką išliekamąją vertę... Pamačius iškankintus, daug kartų užtapytus darbus dažniausiai susidaro „sunkumo“ išpūdis. O piešiniai – visai kas kita. Juose juntama laisvė, trijų minučių eskizu galima pasakyti net daugiau nei mėnesio teplojimu, nes įmanoma užfiksuoti akimirka, spėti ją dar nepabėgusią perkelti ant popieriaus skiautės, kartono, servetėlės. Be to, piešiant galima tiek negalvoti apie rezultatą kaip tapant, nes priemonės beveik nekainuoja, o darbas trunka mažai laiko. Tokios ir panašios mintys kyla apžiūrinėjant lapkričio 3-įją Pamėnkalinę galerijoje atidarytą grupinę vienuolikos menininkų piešinių parodą „Susitinkame piešinyje“.

Ina Budrytė, Jonas Čepas, Dovydas Čiuplys, Viktorija Daniliauskaitė, Elvyra Kairiūkštytė, Irma Karvelytė, Dalia Genovaitė Mažeikytė, Rasa Noreikaitė-Miliūnienė, Romualdas Radzevičius, Rūta Stonytė ir Marta Vosyliūtė – šių menininkų piešinių tematika parodoje varijuoja nuo tikslios, preciziškos grafikos iki nesuvaržytos, vaikišką žaidimą primenančios kūrybos.

Piešiniai lyg nuogos idėjos – grynos, neپردengtos įkalinančios formos ar taisyklių. Taip galima apibūdinti Rasos Noreikaitės-Miliūnienės darbų seriją Serbijos ir Bulgarijos tema (2010). Ryškus koloritas, užfiksuoti labiausiai įsiminę fragmentai ir aplankytų šalių užrašai, sukomponuoti į vieną piešinį, atskleidžia ekspresyvų, laisva forma išreikštą asmeninį autorės santykį su matytais kraštais. Užrašai taip pat svarbūs ir scenografės, dailininkės Martos Vosyliūtės serijoje „Laimingos istorijos“ (2010). Šiuose daugiaprasmiuo-

Elvyros Kairiūkštytės piešinys

se piešiniuose išryškėja ironiškas menininkės požiūris į kasdienius aprangos atributus ir įvaizdžio detales, juose tyčiojama iš stereotipų, apie tai byloja prie paveikslėlių esantys užrašai „Estetinis patinas“ ar „Tas intelektualumas kažkoks nežmoniškas“. Tokia plaktinė kūrybos forma – ryškiausias conceptualaus piešinio pavyzdys parodoje.

Reikėtų paminėti Romualdo Radzevičiaus kūrybą, nes ji išsiskiria tiek piešinio kruopštumu ir štrichų struktūriškumu („Kelionė ratu“, 2010), tiek linijos plastika ir figūrų eskizavimo laisvumu, tai galima įžvelgti darbuose „Žvilgsnis“ (1997) ir „Gulintis“ (1997). Šiuose piešiniuose atsiskleidžia ryški ekspresija ir gebėjimas vien kontūru suteikti figūrai

gyvą, dinamišką pavidalą. Dovydo Čiuplio „Portretai“ (2008) – vieni ryškiausių parodoje. Iš pirmo žvilgsnio Andy Warholo „Marilyn Monroe“ primenanti piešinių serija antroje darbu eilėje abstraktėja, iš žmogaus veido bruožų lieka tik neaiškūs kontūrai ir akimirkos išpūdis, nuotaikos grimasos.

Dalios Genovaitės Mažeikytės cikle „600-ųjų metinių Žalgirio paminėjimo šventės škiečiai“ (2010) kreidelėmis fragmentiškai vaizduojama dar įžiūrima žmonių minia, tačiau piešiniai labiau primena abstraktųjį meną. Juodais inertiškais įvairių krypčių štrichais perteikiama chaotiška šventės atmosfera, devynių mažo formato paveikslėlių serija sukuriamas dinamiškas susirinkusios minios išpūdis.

Jauniausios parodos dalyvės Rūtos Stonytės piešiniai išsiskiria preciziškumu. Kruopšti piešimo technika („Sydas II“, 2010) sukelia iškilios faktūros pojūtį, banguotomis linijomis optiškai sukuriamas tikroviškas audinio raštas. Taip pat grafiški, tačiau laisvesnės kompozicijos yra šviesaus atminimo dailininkės Elvyros Kairiūkštytės piešiniai. Vien monumentalium juodu kontūru sukurtos plastiškos žmonių ir paukščių figūros, ant kitų objektų užeinančios aktyvios linijos byloja apie daugumai autorės kūrinų būdingą ekspresiją.

Kiekvienas galerijoje eksponuojamas kūrinys vis kitoks. Šioje piešinių parodoje galime išvysti ir per kelias minutes sukurtų eskizų pavyzdžių, panašių į vaiko kūrybą, ir solidžių kruopščiai atliktų grafikos darbų. Tačiau, šiaip ar taip, kiekvienas piešinys – mažiausiai nuo paties menininko nutolusi idėja, pirminis jos produktas. Kartais net įdomesnis nei pats įgyvendinimas.

RŪTA JAKUTYTĖ

MARIUS PLEČKAITIS

vibrato dienoraštis

nes jeigu tai tiesa
nes jeigu tai tiesa
nes jeigu ta tiesa

pagaliau klausimas
per tūkstančius atsakymų metų
ar matei tą degantį krūmą?
jis baigia užgesti

ir pažiūrėk –
štai drugys
konvertuoja save į naktį
nepalikdamas prieglobsčio šviesai

kas nors
ei, kas nors
kažkas
ei, kažkas

ašarom degantis slėnis
išprievartautas buržujų vaikų
ir baigiančios saulėlydį saulės
dabar sėdi ant palangės ir
gliaudos

tačiau paslaptingi
plyšių ir skiaučiu gyventojai
iš miškų tankmės
ir betoninių rankdarbių
išlįs sušokti savo paskutinio
nepažįstamo šokio
ir nusilenkti besitraukiančiai
Eos

visos durys kada nors atsидaro
atnešdamos dreifuojantį liūdesį

kažkokie vyrukai perimetre
šūkčioja:
– žiūrėkit, žiūrėkit. jūreiviai sugrižo į krantą!

normandiškai spintai

mano draugas hipis
su kuriuo neseniai gerėm

mokė mane nieko nebijoti
ir nieko nevengti

„privalai įveikti savo
normandišką spintą,
nukauti šlykštųjų paną“

lyg tai būtų taip lengva
juk ten gyvena mergaitė

„net jeigu spintoj gyvena mergaitė
su raudona raudona suknia
makštyje laikanti kirvį
privalai suprasti, jog tai
tik fantazija, fikcija“

hipio rankos turi
gydančių galių

štai jis glosto mane,
deda ranką ant kelio
skausmas numalšta

ir prieš akis išdygsta
dvi galimybės

Urtės Bimbaitės piešinys

ant galvos vainikas

ir visos varnos
kurios kapoja mane

vieną dieną
prisimins sapną

kuriame viksvos ir pelės
įkuria mažas salytes –
visai menkučius archipelagus

pagaliau vidury

jeigu buda nors kartą nutiltų

nes dykuma neturi akių
nes sapnas, kuris kalba
nieko niekada nesukurs, –
tik kalbėjimą

tik karas prieš žodžius
gali sutvert
jo Tylenybę Amžiną Garsą
ir budą

vakarų likimas iš

nežinau kodėl dėdė Patu
visad kartodavo

prižiūrėk bulves ir
atsargiai su kirviu

net jei mes nakvodavom
šiaurės vakaruos
lokio vėgavime,

o dėdė Patu seniai
buvo miręs –

prižiūrėk bulves ir
atsargiai su kirviu

tačiau kartą, kai
jau buvau vedęs
ir turėjau du veržlius
šunyčius

išėjęs į lauką neatsargiai
užsišnekėjau su kaimynu
Uzio nuo Beko

šis man pasakojo, kad
netolies nutrūkęs tiltelis
ir naujakuriai turėtų
juo pasirūpinti

čia pat ir išėjom
o bulvės liko – čirkš čirkšt

iš pradžių,
kaip man pasakojo,
išskrito viena,
paskui ją sekanti

ir tas tautas primenantis katilas
ėmė smirdėti
pavirto į didelį gabalą Šūdo
(tokio, kokio matėm per Dogmą)
ir kanalais pradėjo artėti

iki pat mūsų

rankos pačios surado mane
ir išsitraukė didįjį Ego,
įtartinaį panašų į kirvį

na dabar tai patraiškysiu –
maniau pats tada

deja deja deja –
kaip mėgdavo kartoti
dėdė Patu

likau ne tiktai be Ego
bet ir pakeistom kelnėm –

vietoj melsvumos dangaus
ir žalumos gimtos puspelkės –

žvaigždėtos, per švarios, su daug kišenėlių,
o jose vien skrudėšiai

nejaugi aš sajungoj?!
•

ir jeigu nieko nelieka,
tik ratai – važiuok!

prie to paties – važiuojamoji poezija
•

seksas visada nepatogus
jei darai tai ant arklio

daryk tai ant mašinos
kapoto –
bus nepalyginamai patogiau!
•

kartą draugas pasakė man:

– reiktų kartą tau ką nors pasakyti
•

mano draugas mėgo kurapakas
ir neverbalinį gaudymą
•

nesikeikit, mergaitės

Apie žaidimą tamsos paribiuose

Monika Fagerholm. Amerikietė mergaitė. Romanas. Iš švedų k. vertė Mantas Karvelis. V.: Gimtasis žodis, 2010. 688 p.

Šiuolaikinė skandinavų literatūra turi tam tikrą savybę, kuri kai ką labai žavi. Kuri, kaip šis romanas, netgi prestižiniais skandinavų prizais apdovanojama. Ta ypatinga savybė savaime išryškėja platesniame kitų šiuolaikinių romanų kontekste, ne tik skandinavų. Kokia ji? Tai tamsaus *tremendum* adoracija, t. y. literatūrinis žaidimas hermetiškoje baisingumo erdvėje. Tikrai nesakau, kad visa šiuolaikinė skandinavų literatūra yra tokia. Tikrai nenoriu šios turtingos literatūros juodinti ar siaurinti. Juk visai kitokią išpūdį palieka garsūs šiuolaikiniai skandinavų rašytojai, pvz., norvegas Peras Pettersonas ar švedas Torgny Lindgrenas ir kt., iš vertimų jau pažįstami lietuvių skaitytojams. Vis dėlto skandinavų literatūros nebūtinai centre, gal kažkur pakraštyje yra tas kam imponuojantis literatūrinis žaidimas tamsioje baisingumo erdvėje.

Būtent kaip toks žaidimas yra parašytas šis trečiasis Suomijoje gyvenančios, bet švedų kalba kuriančios garsios šiuolaikinės rašytojos romanus „Amerikietė mergaitė“ (2005). Tai netipiškas ir, kaip paaiškės vėliau, ne itin intriguojantis trileris arba *crime mystery*. Tiksliau sakant, tamsi istorija apie kelias mirtis, apgaubtas mįslingumo šydu. Romano literatūrinė tikrovė yra Suomijos krašto Trakteno miškai, pelkės, dumbliniai ežeriūkščiai, tirštėjanti tamsa, nedideli nameliai ir čia įvykusios žmogžudystės bei savižudybės. Jau pirmuose šešiasdešimtyje – labiausiai intriguojančių ir stilistiškai vykusiu – romano puslapių pasakoma, kas atsitiko: ežere nuskendo amerikietė mergaitė Edė de Vair (išvaizda truputį primenanti hipe), ūkiniame pastate pasikorė jos draugas devyniolikmetis Bjornas, paskui vieną tamsų lapkričio vakarą ant uolos nusišovė šešiolikmetė Dorisė. Tai virtinė įvykių, su kuriais toje aplinkoje „ilgam išnyks prasmė ir sveikas protas“ (p. 37).

Romano pradžioje intriga kuriama įvardijant tuos mįslingus įvykius, o paskui, kaip tikiesi, turėtų atsiskleisti jų peripetijos ir detalės. Bet šiame romane neatsiskleidžia, nes tai netipiškas trileris. Priešingai, čia sąmoningai iki galo neatidengiama paauglių mirčių paslaptis, taip parodant, kad tie tamsūs įvykiai iš esmės yra nepaaiškinami. Pasak rašytojos, „yra dalykų, kurių nesuprasi. Nuo to, kad bandai juos perprasti, geriau nepasidaro“ (p. 318).

Romane tvyranti tamsaus mįslingumo atmosfera tai sutirštėja, tai išblėsta. Ji kuriama pateikiant vieną kitą mįslingą užuominą, paskui lėtai naratyvą rutuliojant ir vis atidėliojant to tamsaus mįslingumo dalinį įminimą. Deja, atidėliojant taip, kad sunaikinama intriga. Tamsaus mįslingumo atmosferą kurianti įtampa stipriausia tik romano pradžioje. Paskui ji susilpnėja ar visai išnyksta. Ypač staigiai nutrūksta, kai prasideda nauja istorija apie naujos pagrindinės veikėjos Sandros ir jos tėvų Lorelei Lindberg ir Olandiečio

šėliojimus Alpių slidinėjimo kurorte bei vėliau nusipirkta me namelyje prie ežero Traktene. Nors kažkur fone vis išlieka klausimas: kaip ir kodėl anos žmogžudystės ir savižudybės įvyko? Jei leidiesi šio klausimo vedamas, tai skaitydamas šį beveik septynių šimtų puslapių romaną (kaip „Baigiamajame žodyje“ rašo autorė, pirmąją iš dviejų pasakojimo dalių) ilgai kankiniesi nesulaukdamas atsakymų. Ir tik 617 puslapyje sugrįžtama prie amerikietės mergaitės Edės de Vair skendimo istorijos. Kas išters iki šio puslapio, vis tiek neras pritrėnkiančio mįslės įminimo.

Atrodo, rašytojai labiau rūpi kitkas: žaisti tamsiu baisingumu, kuriant hermetišką literatūrinę erdvę. Toje erdvėje nedaug gyvos egzistencinės problematikos. Gal tik leitmotyviniis vaizdavimas „mirties kerų tokioje jaunystėje“ (p. 11), tų tamsių paaugliškos sąmonės paribių, kurie it ežero gelmė įtraukia herojus ir skaitytojus. Rašytoja skaitytojus vedžioja po anomališkos paauglystės labirintus, tamsius ir kažko gyvybiškai svarbaus netekusius. Romano literatūrinė tikrovė ir yra tos tamsios sąmonės kraštovaizdis, kuriame pasireiškia ir kai kas paranormalaus ar, kaip rašoma knygoje, antgamtiško. Tai „poltergeisto fenomenas“, kuris „būna tada, kai nekaltas vaikas yra pakankamai ilgai skriaudžiamas ir, kad iškęstų, išsiugdo antgamtinis gebėjimas. Gebėjimus matyti daugiau nei tai, kas egzistuoja, [...] matyti tai, ko daugiau niekas nemato“ (p. 187).

Šio romano hermetiška literatūrinė tikrovė neturi daug socialinio gyvenimo detalių. Bet svarbi viena pagrindinė XX a. 7–8 dešimtmečių savybė: tarptautinis naujamadiškas *jet-set* gyvenimo stilius, kuriuo gyvena paauglės Sandros tėvai. Tai laisvas gyvenimo būdas, neįpareigojantys (ir grupiniai) seksualiniai žaidimai, kuriuose dalyvauti leidžiama ir vaikams. Beje, šis gyvenimo būdas, kaip trumpai užsimeinama romane, net turi savo infrastruktūrą (pvz., poilsiavietes Alpėse, JAV ir kitur). Negali sakyti, kad romane rašytoja aukština šį gyvenimo būdą. Veikia parodo, kaip paauglių sąmonėje jis gimdo pavojingą tamsą.

Pagrindiniai romano veikėjai – keli anomališki *jet-set* laikotarpio paaugliai – lyg ir implikuotų, kad tai esąs romanas jaunimui. Bet ar šis romanas nėra jaunimui per tamsus? Per tamsus ir gal truputį senamadiškas yra tas sužalotos paaugliškos sąmonės perversiškumo, kaip rašoma knygoje, kone velnioniškumo vaizdavimas. Rašytoja įtraukia kelias smulkesnes temas: jaunimo akceleracija, pirmoji seksualinė patirtis, homoseksuali patirtis, girtų haliucinacijos, perversiški paauglių žaidimai, atskiro paaugliško pasaulio kūrimas kartojamais popdainių žodžiais (pvz., amerikietė mergaitė dainuodavo dainą, su kuria paskui savo išgyvenimus susieja dvi geriausios draugės trylikametės Sandra ir Dorisė: „Niekas visame pasaulyje nepažinojo mano rožės, išskyrus mane pačią“ ar „Aš esu svetimas paukštis. Ar tu irgi?“).

Šio romano hermetiška ir tamsi literatūrinė tikrovė yra sukonstruota itin racionaliai ir šaltai, pasitelkus kapotą, telegrafinį stilių. Toks stilius, atrodo, labiau tiktų trumpam, koncentruotoms prasmėms romanui. O šiame romane prasmės tirštumo kaip tik nėra. Romano pradžioje užsimezgusi mįs-

lingų mirčių intriga ilgainiui nutrūksta ir pavirsta išžestu siužetiniu vyksmu apie tamsų sąmonės nieką. Pernai lietuviškai išleista danų rašytojo Peterio Høego „Tylioji mergaitė“, tikrai kitoks romanas, yra silpno siužeto – fragmentiško tarsi minčių trupiniai. O štai šio Monikos Fagerholm romano siužetas aiškus, bet perdėm išžestai varijuojantis tą patį tamsų sąmonės nieką.

Teko skaityti, kad romanas, be kita ko, rašytas turint intenciją ne tiek parašyti knygą apie kažką, kiek tiesiog rašyti. Skaitytojams demonstruoti mėgavimąsi pačiu rašymu. Čia, kaip romane netiesiogiai užsimena rašytoja, esama daug to, kas nereikalinga, daug „vietos laisviems siūlams“, nes toks „yra ir pats gyvenimas“ (p. 393). Ir tikrai romane daug į niekur vedančių epizodų, daug šalutinių personažų, o pagrindinių veikėjų istorijos lieka neišplėtos (pvz., amerikietė mergaitė, apie kurią tarsi ir sukasi naratyvas, tėra labai efemeriškas personažas). Tačiau romano išpūdingo ilgumo (kuris trilerio žanrui lyg ir nelabai tiktų) negali traktuoti kaip rašytojos nemokėjimo suvaldyti medžiagą. Rašytoja sąmoningai išžestai kalba apie tamsų sąmonės nieką, parodydama, kad gebėjimas taip kalbėti yra literatūrinė vertybė. Kitaip sakant, tai postmodernus literatūrinis žaidimas šiuolaikinių literatūrinių madų paribyje.

Lietuviškas vertimas gerai perteikia telegrafinį rašytojos stilių, tamsaus mįslingumo atmosferą. Reikia tik stebėtis vertėjo išterme braunantis per nuobodžiai ilgą ir grėsmingą romano tamsą. Kas moka užsienio kalbas, tam bus suprantami angliški, vokiški ir lotyniški sakiniai, popdainių žodžiai, kuriais gyvena romano paaugliai (pvz., „Take a walk on the wild side“ (p. 82) ar „Hang down your head Tom Dooley. Poor boy you're bound to die“ (p. 219). Gal būtų buvęs geras sprendimas tuos sakinius išversti išnašose. Čia nekalbu apie tas vietas, kur romane tekste rašytoja pati tokius sakinius paaiškina. Beje, romane pavaizduota amerikietė mergaitė nuskendo apsirengusi raudonu plastikiniu lietpalčiu. Tad fotografiškai iliustratyvus lietuviško leidimo viršelis toks galėjo būti iki galo – į ežerą šokančią mergaitę su maudomuku reikėjo apvilkti raudonu lietpalčiu.

Taigi žaisti su tamsos ir baisingumo galiomis šiandien vis dar madinga. Kam patinka ši mada, tą tikriausiai sudomins šis niūrokas romanas. Čia nekalbėsiu apie tai, kad taip žaidžiant galima ir prisizausti. Tik pasakysiu, kad tikrasis *tremendum* paprastai yra *fascinans*, t. y. baisingumas keris ir kartu sukrečia bei verčia nuščiūti. Šiame romane, priešingai, jis nei keris, nei sukrečia, tik monotoniškai ir, beje, galinai kursto sąmonės tamsą. Tai perversiškas, gal kiek šėtoniškas baisingumas. Štai toks ezoteriškas romanas.

DALIA ZABIELAITĖ

Lietuvos literatūros vertėjų sąjungos projektas
„Metų verstinės knygos rinkimai“

Vykdanti misiją

Viktorija Daujotytė. Tragiškasis meilės laukas. Apie Sigitą Gedą: iš poezijos, užrašų, refleksijų. Monografija. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2010. 440 p.

Viktorijos Daujotytės knyga apie Sigitą Gedą priklauso ne tik literatūrai. Ji kartu yra visuomenės gyvenimo reiškinys.

Net jei matysime girdėsime, kad visuomeninės sąmonės ruporai šito neskelbia ir neskelbs, – tai turi būti pasakyta. Bent čia.

Tikra bėda, kai įgundame apie visas knygas kalbėti lygiai, ramiai, tai tartum solidu. Betgi kalnų toj lygumoj vis dėlto esama. (Prisimenu, kad visai panašiai rašiau išėjus S. Gedos knygai „Skrynelė dvasioms pagauti“ (1998).)

Knygoje susitinka du aktyviausi mūsų literatūros pasaulio žmonės. Jeigu pažvelgsite į pastarųjų dešimtmečių bibliografinius sąvadus, matysite – taip, tai S. Geda ir V. Dau-

jotytė. Žinoma, svarbi ne tik knygų bei publikacijų kiekybė, bet ir kūrybos kryptis bei vertė. Literatūrinė ir socialinė.

Abu šie energingi kūrėjai ganėtinai skirtingi. S. Geda – visų pirma gaivalas, pasipriešinimų žadintas vulkanas, įvairrovė. V. Daujotytė – visų pirma jautrus ir supratingas harmonizavimas. Šis skirtumų sąlytis intriguojantis ir, kaip paaiškėja knyga perskaičius, – dosnus.

S. Gedos kūrybos didžiulė ir įvairialypė visuma, jos plėtotė nuo gūdaus sovietmečio iki dabarties turi būti suvokta kaip Lietuvos naujosios istorijos segmentas.

Bet visuomeninę knygos reikšmę pabrėžiu ne tik dėl to. Tęsiant kalbą tenka „prisitaikyti“, leisti į mūsų margaplunksnės dabarties atvaizdą žiniasklaidoje, prisiminti visa, kas apie S. Gedą buvo rašoma kalbama rodoma paskutiniiais jo gyvenimo metais. Reikia pagalvoti, kaip „ta byla“ paveikė žmones, net ir tuos, kurie dėl jos, užmiršę Sajūdžio mitingus, kuriuose gaudė ir S. Gedos balsas, pirmą kartą iš naujo sužinojo, kad yra „kažkoks Geda“.

Čia pasakysiu vienos pirmųjų knygos rankraščio skai-

tytojų išpūdį: „Prieš porą metų, galvodama apie Gedą ir jį užklupusias bėdas, jau bijodavau atsiversti laikraščius. Dabar, kai perskaičiau Daujotytę, viskas vėl atsistojo į savo vietas.“

Taigi V. Daujotytė padarė savo darbą.

Dar kartą, vėl.

Prisiminkime, tarkim, jos knygas apie monsinjorą Kazimierą Vasiliauską, Justiną Marcinkevičių, Onę Baliukonę, Joną Strielkūną... Daugtaškiu žymiu jos prisiimtą misiją. Turbūt yra pagalvojančių apie tai, kas, kada ir kodėl daroma. Matau mūsų kritikų, cechą. Daug profesionalių, talentingų, pagarbos vertų žmonių. Bet kas iš jų į gyvą literatūros gyvenimą reaguoja taip kaip Viktorija? Buvo Vytautas Kubilius. Dabar ji rašymą apie meną ir menininkus yra prisimusi kaip asmenišką kultūros žmogaus raišką, pakartosi – kaip misiją. Jau įrodžiusi, kad misija įmanoma.

Mano rašinys nėra knygos recenzija. Taigi pasakysiu tik apie keletą V. Daujotytės knygos savybių. Pasigėrėjimas jomis tebus Jūsų reikalas. ➔

11 būdų įsigyti skulptūrą

Visi žinome, kad Lietuvoje tėvai vaikams skiria vidutiniškai septynias minutes per dieną. O kiek vidutiniškai laiko per savaitę kalbatės apie meną? O apie dailę? O kiek vidutiniškai laiko galvojate apie mieste esančias skulptūras? Turite savo mėgstamiausią? Gediminas? Krantinės arka? Daktaras Aiskauda? Arklys Lazdynuose? Frankas Zappa? Vincas Kudirka? Ar pakalbinatė? Ar pasakote, kad ji jums graži? Ar pasiimate sau priklausančią dalį teigiamų emocijų, kurias paskui greičiausiai suvalgys televizorius ar dirbtinai spygaujanti žiniasklaida?

Pastarąją savaitę apie „Puskalnią“ galvojau daug valandų. Galvojimas keitėsi pagal oro sąlygas ir nuotaiką. Suskaičiavau 11 būdų, kuriais būtų galima prakalbinti bene kiekvieną skulptūrą. Tai – vizualios asociacijos, medžiagiškumo jutimas, sąsajos su socialinėmis ir visuomeninėmis aktualijomis, kūrėjo intencijų pažinimas, sąryšis su mėgstamų menininkų (muzikų, poetų, dailininkų, režisierių) kūryba, istoriškas požiūris, formos reflektavimas, keliamos emocijos, į aplinką projektuojamos asmeninės baimės, išpūdziai, patirti šalimais. Žinoma, būdų yra ir daugiau. Tereikia truputį pasistengti. Net pasimatymui su mylimiausiu pasaulyje žmogumi tenka šiek tiek pasiruošti. Skulptūra nėra tokia tobula.

„Puskalnis“ – tai skulptūra, pastatyta Vilniuje, A. Goštauto gatvėje, ant Neries krantinės briaunos priešais Pedagoginį universitetą. Ji sukurta iš metalo ir vamzdžių konstrukcijos, apipilta žemėmis ir užsėta žole. Šiuo metu žvelgiant iš A. Goštauto gatvės ji atrodo tarsi iš žemės kyšantis neaiškios paskirties kauburys. Skulptūros autorius – Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas Robertas Antinis.

Valkataujantis miesto šuo. Nešukuotas ir nepraustas. Niekam nereikalingas, o ir pats laikosi atokiau. Išmaudytum, sušukuotum, duotum vardą ir naują antkaklį – būtų puikus draugas, namų puošmena, praeivių džiaugsmas. Kūnas, apniktas svetimkūnių: butelių ir nuorūkų. Nesunku apsipliauti. Ne dėl jo – nesiskundžia ir nieko nereikalauja. Dėl tvyrančio vienišumo ir abejingumo. Nuoširdžiai, vidujai džiaugsmingas ir pozityvus menas negali gimti paniekos, baimės ir agresijos kupinoje aplinkoje. Olandijoje „Puskalnis“ būtų apniktas vaikų, ne nuorūkų. Meną, kaip vaistus, galima praryti tam, kad rytoj būtų geriau. Todėl šiandien geriau pastoviniuoti prie „Puskalnio“ nei ant šaldytuvo oriai klijuoti magnetikus iš Vincento van Gogho muziejaus. Jis tapė savo skausmą. „Puskalnis“ atspindi mūsų šį.

Paslėpta jėga. „Puskalnis“ – metalo kalnas. Mikalojui Vilūčiui, skaičiau, gražesnis buvo pirmasis variantas, dar neužklotas žemėm. Paslėpta jėga – toks keistas lietuvių mentalitetui reiškinys. Jei policininkas – tik su uniforma, jei turtuolis – tik su blizgančiu automobiliu. Stovėdama šalia, atrodo, galiu pajusti po žemėmis tūnančio metalo jėgą ir sunkį. Kitaip jauti jau nebegaliu, nes žinau. Dabar žinau ir tu. Todėl kartu galim pagalvoti apie jėgą, kurios plika akim nesimato. Ar ji nuo to tampa menkesnė?

Galimybė matyti. Vaikystėje smagu žiūrėti į aplinką pro akį, suformuotą iš sulenktų pirštukų. Pro spalvoto stiklo

šukę. Pro kiekvieną skylę tvoroje ar sienoje. Taip pat smagu vaikštinėti aplink „Puskalnią“ ir pro jo ertmes žvelgti į kitą krantą. Daug idiliškų mažų peizažų. Gražus tas kitas – Žvėryno krantas. Viskas gražu (prasminga), kai gražiai (prasmingai) pasižiūri. Taip žiūrėti, žinia, nelengva. „Puskalnis“ – žvilgsnio į kitą krantą ramentas. Turi teisę jo atsakyti. Bet nuo to tas kitas krantas, pamatytas pro ertmę metale, nepasidarys mažiau žavus.

Lietuviškas inteligentas. Kiūto nuošalėje niūrus. Per dienas reflektuoja savo viduje slypinčius turtus. O pro dangui skirtas ertmes dangaus nematyti, nes viduje – šiukšlės. Šiukšlių čia primetė svetimi – nevalyvi ir nekultūringi, tačiau faktas – dangų išžiūrėti sunkiai sekasi. Ir jau nebeaišku, kam jos priklauso dabar – šiukšlintojams ar tam, kurio kūne jos yra. Mindaugo tilto architektas Vladas Treinys savo kūrinį apgynė net nuo savivaldybės inicijuotų pakabučių. Netikiu, kad kova buvo lengva. Jo šiame tekste neminėčiau, jei architektas tik virkautų ir lauktų, kol tvarką įves likimas ar koks kitas „kažkas“.

Apie emigraciją. Jungtis tarp dviejų upės krantų – viena banaliausių idėjų skulptūrai, stovinčiai ant upės kranto. Galbūt todėl ji ir buvo perteikta „paleidžiant“ „Puskalnią“ į viešąją erdvę. Nieko jis nesujungia, tas „Puskalnis“. Tu stovi viename krante ir žiūri į kitą. Kadangi žiūri iš toli ir pro specialią ertmę, anas krantas atrodo dar gražesnis. Bet iš jo niekas į tave nežiūri ir, tiesą pasakius, net nenori. Buvo galima tą patį parašyti apie nelaimingą meilę, bet pasirinkau akualesnę emigraciją.

Žemės menas. Aštuntojo dešimtmečio pradžioje iš minimalizmo ir konceptualiojo meno susiformavęs žemės menas protestavo prieš meno estetizavimą ir komercializavimą. Pirmuosius kūrinius, statytus toli nuo miestų – Nevados, Meksikos ar Jutos dykumose, gamta jau seniai pradangino. Toks ir buvo juos kūrusių menininkų sumanymas. Kaip visada – ilgainiui romantiškos idėjos paprastėja ir komerciškėja. O Lietuvoje apskritai viskas susimala taip, kad nebeatskirsi.

Paminklas neišsipildymui. „Puskalnis“ – puiki Gintaro Beresnevičiaus esė „Tūkstantis metų be penkių dvylika“ iliustracija. Esė apie tai, kad Lietuvos istorija pilna neišsipildžiusių svajonių ir paradoksalių laimėjimų, netampančių pergalmėmis. „Visą laiką mūsų istorijos ciferblatas rodo be penkių minučių dvyliktą, visą laiką apoteozė atveda į greitą nuosmukį, niekada ji nepradeda ilgo ir ramaus valstybinio istorinio gyvenimo tarpsnio. Vytautas visada apogėjuje, prieš pat Katedrą krenta nuo žirgo.“ Lietuviai nenori būti maža, niekam nekliūvanti tauta. Nori būti regiono lyderiai. Nenori puskalnio, jie nori kalno. Didžiausio regione. Geriau – pasaulyje. Tai kas, kad realybėje – vienos lygumos.

Paminklas benamiui Bananui. Lukiškių aikštėje gyvenantis benamis dėl savo pailgo plaukų kuodo turi prvardę Bananas. Gedimino prospekte ant suoliuko su pasimėgavimu traukia cigaretę ir gurkšnoja „kavą išsinešti“.

Neatsako į praėinančių girtuoklių sveikinimus. Niekada netriukšmauja, nesibara, nešiukšlina, nesispjaudo. Nežinia, kaip išgyveno naktinius žiemos speigus ant savo suoliuko parke. Ir po vasaros saule eina tuo pačiu ritmu. Eidama į darbą Gedimino prospekte vis jį sutinku traukiantį iš Žvėryno pusės. Esu tingi, tad nepatikrinsiu. Bet viena jo rytinio ritualo stotelių galėtų būti „Puskalnio“ lankymas.

Verslumo tema. Nacionalinės premijos laureatui R. Antiniui akivaizdžiai trūko Baltijos kelio, tautos vienybės, krepšinio ir kitų nuostabių lietuviškų reiškinų žinovo Tado Gutausko konsultacijų. „Puskalnią“ reikėjo pristatyti kaip paminklą visiems senovės Lietuvos gyventojams. Pavadinime juos didvyriais, niekas nedrįstų ginčyti. Gražiai paraginus – žmonės rieškutėmis sunestų žemes. Ministrai nusi-fotografuotų, pagrotų kas.

Pilkapių tema. Vis dėlto jaudina žmogaus pastanga supilti kalną. Tegu ir visai mažą. Jaudina ir pats supiltasis. Todėl riedame duobėtai lietuviško kaimo keliais, paskui stabdomė mašinas ir geliami uodų bei kepinami saulės kopiamė į pilkapį. Sustojame. Įkvepiame. Apžvelgiame viską aplink. Nieko ten nėra, tik laukai, geriausia atveju – upės gabalėlis. Bet – kažkas pylė. Todėl mes lipame ir užlipę įkvepiame kažkaip kitaip, reikšmingiau. Tai pasaulis šiandien mažesnis. Gausesni, bet mažesni ir mūsų darbai bei paminklai. Bet žmogaus pastangos juk – tos pačios?

Dangus virš tavęs. Einant Neries krantine iš apačios į viršų regimas „Puskalnis“ įgauna naujų prasmų. Tampa pusiausvyrą laikančiu kalnu. Lyg virš galvos pakibusiu sunkiu debesiu. Kad tas debesis rūpėjo, rūpi ir rūpės skulptoriams, suvokiau tik savo akimis pamačiusi Bernini marmuro debesis. Aklagatvis akmens apdirbimo meistriškumo požiūriu. Tačiau dar yra pojūčių, intelekto, nuostabos gatvės. „Puskalnis“ kalba per pojūčius – kiek neįjauk virš galvos pakibus metalo ir žemių kauburiui. Ir juo maloniau iš apačios, pro tuščias ertmes žvelgti į dangų. Nes jis vis nenukrenta.

Klausimą apie mėgstamiausią skulptūrą uždaviau „Facebook“. Išvados dvi – gera ir bloga. Blogoji – į klausimą sureagavo tik gera dešimtis žmonių. Geroji – visi atsiliepę sakėsi besisveikiną su vis kitom skulptūrom. Pakalbintas būna ir Mindaugas, ir Krantinės arka, ir Žaliojo tilto skulptūros, ir Lazdynų Pelėda, ir Kregždutės, ir daktaras Aiskauda, ir Elektra, ir net „auksinis“ šuo Gedimino prospekte. Perleidžiu klausimą toliau – o kokia jūsų mėgstamiausia skulptūra? Ką ji jums duoda? Prisiminimus? Estetinių pasitenkinimą? Patriotizmo gūšį? Galimybę vos nukrypti nuo įprasto minčių maršruto? Ar malonumą įspirti nesipriešinančiam šuniui?

AISTĖ PAULINA VIRBICKAITĖ

→ Ši V. Daujotytės knyga prasidėjo tą patį vakarą, kai Lietuva neteko S. Gedos. Šitai nulėmė jos emociją intonaciją ir sandarą. Įprastesnis mokslingas elgesys būtų – išlaukti, kol visa atvės. Jo atsisakyta. Atsisakė prityrusi mokslininkė. Reikia tai įvertinti, suprasti.

Knygoje jaučiamas autorės imperatyvas: reikia rašyti dabar, tuoj pat, tą daryti turiu ir noriu aš, man lemta. Ir – reikia.

Čia toji misija.

Knyga išpūdingos apimties, ir reikia pasakyti, kas tą apimtį daro (be pačios autorės minčių): dėl to, kad rašyta iškart po S. Gedos mirties, atsirado *etiškas* ir *naudingas* sumanymas monografijoje pateikti svarbiausių S. Gedos minčių apie kūrybą ir save didelę išklotinę, ir tai knygoje padaryta, taigi gavome „Gedos kompendiumą pagal Daujotytę“; įdėtas knygos autorės ir filosofo Arvydo Šliogerio literatūrinis susirašinėjimas (literatūriniai laišškai, išnykstantis žanras) apie Sigitą Gedą; dosniai cituojami kiti kritikai, rašiusieji apie poetą, ir jų mintys interpretuojamos; pateikiamas Juozo Apučio novelės fragmentas, kuriame išvystame monografijos herojų meninio atvaizdo šviesoje tarp savo kolegų.

Ne visa, kas parašyta „kitaip“, čia pasakiau, bet kad V. Daujotytė kaskart eina nauju keliu, turėtų būti aišku. Ne

šiai nauju (tai būtų šiuolaikinė banalybė), o konkrečiu atveju tinkamiausiu vieninteliu savo keliu.

Tai kūryba.

Lig šiol nieko nepasakiau apie svarbiausią V. Daujotytės knygos akcentą, išreikštą pavadinimu: „Tragiškasis meilės laukas“. Paraginsiu skaitytojus – prisimenant savuosius S. Gedos kūrybos ir gyvenimo apmąstymus – pačius pagalvoti apie kiekvieną atskirą to pavadinimo žodį ir apie jų jungtį. Kam pritrūks supratimo – patarsiu perskaityti paskutinę S. Gedos meilės lyrikos knygą „Siuita Virginijai“. Sukurtą tada, kai jam buvo labai sunku.

V. Daujotytės knyga parašyta su didžia pagarba Talentui. Iš to, ką ji pati žino, ką patyrė skaitydama S. Gedos poeziją, eseistiką ir straipsnius, visokius pasisakymus, apmąčiusi visą jo elgesį, Viktorija tyliu jautriu balsu korektiškai ir kartu griežtai pasako (štai sakymo subtilybių radinys, nežinomas popsinei žiniasklaidai), kas ir miela, ir nemiela, kas neįprasta. Gyvenimiškojo supratimo ir kūrybinės didybės suvokimo dėmė yra gražiausia šios knygos gaida.

Pastaruju metu išleistų V. Daujotytės knygų skaitytojai turėjo išidėmėti jų pabaigos tekstus. Tai tartum nuotrupos, virš analizuojamo „objekto“ tvyrantys debesys, laukiantys savo vardo. Tada kritikė-menininkė prabyla lakoniškom

ištarmėm, gražiai (moka kalbėti gražiai, priklauso žodžio meno stovyklai), mįslingai, paradoksaliai, žeria kibirkštis. Konkretumus subendrina. Iš knygos paskutinio puslapio:

Tai lyrika.

Nueinanti ir grįžtanti.

Tai lyrikos tūkstančių metų galia – nubraukti visa,

kas virš, palikti tik kas po.

Pagauti kalba kas ne jos, už ar anapus, bet per ją.

Išgyventi iki jutimo geluonies: esu ir nebūsiu.

Nutolinti ir priartinti.

Žinau, kad laikraštyje žodžiai, cituojami ar šiaip parašyti, dažniausiai įdėmiai neperskaitomi. Nes skubame, nežinia kur. Perskaitykite šįkart.

Susiraskite knygoje dar vieną tiesą – kad genijaus tamsa dažnai yra tamsiausia, o šviesa šviesiausia.

Dabar rašydamas to posakio nesusiradau. Tik prisime nu, kad jis ištartas galvojant apie Sigitą Gedą.

VALENTINAS SVENTICKAS

Sudie, kvietkeli tu brangiausias

Ištraukos iš biografinės apybraižos apie Antaną Vienažindį

Įkurtuvės

Senelis Justinas ir atvežė Antaną į Dusetų kleboniją – bus vikaru pas senąjį kleboną.

O miestely sujudimas nemažas, koksai gi bus kunigėlis jaunasis: kaip pamokslus sakys, išpažinčių kaip klausys ir pakūtas kokias užduos. Ar bars tuos, kurie nusidėjo, griekų daug prisirinko.

– A kiekgi vežimų jį ataveže, ar turtingas jaunasis kunigėlis?

– Da taks jaunas visai, bet atrodo – gal bus ir neblogas.

– E iš kurgi ja turtas, dagi niekur nekunigava, tik iš seminarijas. Ataveže va senelis Justinas Vienažindys iš Gipėnų, beveik dykom vežčiam atvažiava, knygų tikta daug, net du maišai, a šiaip tai – apatinių, apsiavima kiek tai, nu ir armonika; be jas anas tai jau niekur ir kojas nekeliu.

– Kamgi kunigui armonika? Žinoma, jis jaunas, gražus, vakarėlius gal grot ruošias, betgi *stonas nabažnystės* neduoda to daryti.

Taip kalbėjo susirinkę žmonės, stebėdami jaunąjį kunigėlį.

Ateina ir senasis klebonas, pasisveikina ir eina abu į bažnyčią – klebonas viską aprodo, o naujasis kunigėlis viską įdėmiai apžiūri.

Vakaras klebonijoje. Tyluma aplinkui. Palei langus sruvena upė Šventoji. Tylu ir rami toji upė – į Sartų ežerą įsilieja. Apžiūri savo nedidelį kambarėlį. Neblogai sutvarkytas. Stalas, keletas kėdžių, yra etažerė knygoms. Ant sienų paveikslėliai, religiniai, yra ir kitokių. Kryžius – neblogo meistro išdrožtas.

Paima kunigėlis armoniką – ar bevežant nesuistrankė. Mikliais pirštais perbėga *guzikėlius* – viskas gerai, ir armonika švelniais, melodingais garsais užgroja ir gražiu balsu uždainuoja seminarijoj Varniuose sudėtą dainą:

*Linksminkimos, linksminkimos,
Pakol jauni esam –
Nebus laiko mums linksmintis,
Kada pasenėsma.*

Padedą armoniką. Pavaikšto po kambarį. Pasižiūri iš arčiau į paveikslus. Pabeldžia į duris ir įeina senasis klebonas.

– Nu, tai kaip patinka kambarėlis, gyventi galima? Žinoma, čia ne taip kaip namuos, Anapoly ar Gipėnuos.

– Galima. Gerai. Vietos man užteks. Vakarelių tai neruošiu.

– Taigi girdėjau armonika grojai ir dainavai gražiai, tai jau kaip ir vakarėlis. Daina tai nauja – da negirdėta, ale gera.

– Ar nekludai tai jums, klebone, ar netrukdyt jūsų darbuo tas mano grojimas. Daina šita tai iš seminarijos, iš Varnių.

– Aš manau, kad naktimis negrosi ištisai, nors naktį, kai gerai įmiegu, tai nelabai ką ir girdžiu. Dieną man netrukdo – mėgstu pasiklausyti, kai kas nors gražiai padainuoja. Va, kad ir parapijonys, kaimo žmonės, nors daugybė jų gyvena vargingai, bet dainuoja gražiai tyliais vasaros vakarais. Nieko nepasakysi. Gerai. Galėsi su jais padainuoti kartu, tai labai patiks jiems su kunigėliu pabendrauti ir padainuoti.

Pralinksmino kunigėlį senojo klebono žodžiai. Abu dar užėjo į klebono kambarį ir prie arbatos pasišnekėjo apie parapiją, bažnyčios reikalus ir apie savo ganytojišką darbą. Daugiausia kalbėjo apie sukilimą. Abiem buvo aišku, kad sukilimas pralaimėtas. Ar gali prastai, netgi juokingai ginluoti, neapmokyti kaimo žmonės nugalėti gerai organizuotą, stiprią ir gausią rusų kariuomenę. Lenkai tik sukurstė lietuvius, *chamus* – kaip jie vadina, kad jiems padėtų atkariauti Didžiąją Lenkiją – *Wielka Polska*, lietuviams gi nieko nežada – tik būti jų paprasta provincija. Pagrindinės lietuvių jėgos jau sumuštos prie Medėikių kaimo, netoli Biržų, o vyriausiasis vadas paimtas į nelaisvę.

Audra

Jau temstant išsiruošia kunigėlis bažnyčion, kad vienas, niekieno netrukdomas, galėtų apmąstyti visus nutikimus, kurie prasidėjo po to, kada jo akiratyje pasirodė Rožė. Viskas buvo ramu, paprasta: pirma parapija, nauji žmonės po seminarijos, gražios apylinkės, dainos vakarais iš anapus Sartų. Ir va tą pavasario sekmdienį sudrumstė ramybė *margoji skarelė* ir, atrodo, išeidama išsinešė kažką su savimi iš jojo širdies, – liko tuštuma ir nerimas, ir vietos neberanda kunigėlis, armonika nebe tokia miela paliko. Po vakarėlio, to pirmojo atsiveikinimo, kai neatidarė vartelių, ir po susitikimo prie Sartų, jos pamėgtoji vietoj, pajuto ir suprato, kad jau jį užvaldė visai kitos, paslaptingos jėgos, kurios galbūt ir yra Meilė.

– Viešpatie, ką man dabar daryti, – pradeda apmąstymus kunigėlis. – Man du gyvenimai dabar pasidarė ir skelia man širdį pusiau. Vienoj pusėj Altorius, kitoj pusėj – dainos ir Rožė, Rožė ir dainos... Viešpatie, kodėl man tokią jautrią širdį davei, kad pamilau aš tą Rožę – žemės dukrą – labiau negu Danguas Mariją Švenčiausią. Geriau galbūt buvus manoji širdis akmeninė, tada liktų vien tik Altorius ir dainų nebebūtų, ir Rožės nebūtų. Bet, Dieve, kaip gražu, kaip gražu, kada kaimuose skamba tos dainos ir plaukia jos kloniais... Dainuoja jaunimas, o klausos visi tyliais vakarais nuo darbų taip pavargę. O Viešpatie, ar gali dar būt kas gražiau šitą varganąjį mūsų žamelėj. Viešpatie, nors ir skelia man širdį pusiau, bet sutanos aš nenumesi; Varniuose mane aprenge ir eisiu aš su ja ligi pabaigos gyvenimo savo...

Vidinis balsas jam sako:

– Tai džiaukis, kunige Antanai, kad tokią jautrią turi širdį, kuri mylėti taip gali. Žinok – jeigu turi daug Meilės, tai mažai tėra Neapykantos, o Neapykanta – tai Baimė. Ir jeigu Baimės mažai – tai daug Drąsos, o turėdamas daug Drąsos nugalėsi visas kliūtis, visus sunkumus, kurie pasitaikys Tavo gyvenimo kelyje.

Dar einant vakare kunigėliui į bažnyčią, iš vakarų pusės kilo didelis, juodas debesis ir matėsi, kad naktį bus audra. Iš pradžių, jau sutemus, pradėjo švytuoti tolimi žaibai, vėliau pasigirdavo jau ir griaustinis, bet dar tolimas, ir tik po vidurnakčio pradėjo kuo smarkiausiai trankytis perkūnija. Dangu nušviesdavo akinantys žaibai. Vieną sykį blykstelėjo didžiulė šviesa ir kartu pasigirdo stiprus, kurtinantis trenksmas.

– Visai čia pat, – pagalvojo kunigėlis.

Stiprus vėjas švilpė ir šniokštė kartu su smarkiu lietuvi, jo lašai barbeno į stogą, į langus ir iš visų pusių girdėjosi visokiausi, nenusakomi, paslaptingi garsai. Bet pamažu audra rimo, lietaus tik lašai dar varvėjo langais, sienomis, čiuokšlėmis tškėsi į žemę. Vėjas po truputį silpo, vis rečiau bežabavo ir griaustinis girdėjosi vis iš toliau ir silpniau.

Išėjo kunigas Antanas iš bažnyčios ir mato – visur telkšo balos po naktinės audros. O netoli nuo bažnyčios, šone aikštės, guli išversta, su šaknimis išrauta jauna ir graži liepaitė, taip puikiai ir gražiai ji žydėjo dar neseniai – bitelių ten skraidė aplink daugybė. Dabar išversta naktinės audros. O rytuose juodavo nuslinkęs tas pat debesis, kurs atslinko iš vakarų, ir dar toli, toli žabavo – griaustinio tik nebesigirdėjo, bet debesis, tamsus ir rūstus, dar tebebuvo ir nesimatė, ar jis nuslinks tolyn nuo mūsų krašto. Ar šiaip, ar taip, bet šviesios dienos tai dar nežadėjo. Daugybė prikritusių senų ir nulaužytų medžių šakų. O toliau, jau miestely,

perskeltas dvišakas klevas, matyt, to griaustinio, kur buvo žaibas ir trenksmas kartu. Seną, bet tvirtą medį perskėlė pusiau ir gulėjo ant žemės tos dvi storos atšakos skirtingose pusėse. Tai didelė buvo audra, su stipriais vėjo suorais ir smarkiu lietuvi. Kunigėlis po tų pasišnekėjimų su savimi ir galbūt po tos audros atrodė apsiraminęs ir jau mintyse matė save kartu su Rože pasartėje. Praeitą kartą, kai buvo susitikę, Roželė sakė, kad išmoko naujų dainų, nes jinai neseniai buvo pas gimines, lankėsi ten vakarėlius, tai girdėjo ir išmoko jų keletą, kurios dar visai neseniai atsiradusios, tik iš kur jos ir kas jas sudėjo – nežinojo niekas. Nors žodžiai ir nelinksmi, netgi graudūs, bet melodijos vis viena gražios ir neatrodo, kad būtų labai liūdnos.

Dar prieš seminariją ir Panevėžio gimnaziją Antanas labai mėgo klausytis, kaip dainuoja kaimo vyrai, tada dar baudžiauninkai, susirinkę kur nors vienoj sodyboj. Po sunkių dienos darbų, dar nesusiję nę atsikvėpti, uždainuodavo kokią gražią dainą, tuo lyg pasiguosdami ar norėdami pasirodyti, kad tas sunkus darbas jų nepalaužė, nesugniuždė kaimiškos stiprybės, nepavertė jų visai beverčiais žmonėmis, bet kad jie pasiliks visada ir visur išdidūs ir stiprūs kaimo vyrai, kuriems bet kokie vargai, kuo sunkiausi darbai visai nebaisūs. Pirmasis visada užvesdavo Gipėnų Petras – labai lengvai traukdavo ir iš tolo visi pažindavo jo gražų balsą. Jam pritardavo Milaknių Andrius, Šakalių Steponas, kiti susiję kaimynų vyrai, ir nuvilnydavo dainos posmai iki Velikuškių, Bradesių, į kitą ežero pusę ir nuo Ilgašilio grįždavo atgalios. Jeigu kas pasakydavo ar paklausdavo: „Vyrai, kada gi pailsėsit, rytoj, dar saulei nepatekėjus, reikės jau būt dvare ir vėl visą dieną sunkiai dirbt“, jie atsakydavo: „Taigi mes bedainuodami ir pailsim – daina mums didžiausias ir geriausias poilsis.“

Nuo tų laikų ir pradėjo Vienažindžių Antanas, kaip mama jį šaukdavo – Untukas, užrašinėti tas dainas į popieriaus lapus ir jau išvažiuodamas į Panevėžį turėjo jų prisirašęs keletą dešimčių, gal jau nebetoli ir šimtinės. Manė, kad Panevėžy, kur bus susirinkę kitų apylinkių jaunuolių, išgirs kitų kraštų naujų, kitokių dainų, bet apsiriko. Gimnazijos valdžia ir mokytojai griežtai draudė lietuvišką žodį, taip pat ir dainą. Jeigu pasišnekėdavo sava kalba, tai tik kur užsiglaudę, užsidarę; šiaip visur tik rusiškai ir rusiškai. Taigi, atsiradęs vėl savam krašte, stengėsi savoj ir tolimesnėse apylinkėse išgirsti kuo daugiau tų gražių savo krašto dainų.

VLADAS STATULEVIČIUS

Atskleista šilko juostos paslaptis

Iki šiol neišsiskaidančią polemiką yra sukėlęs lenkų kalbininko ir literatūros istoriko, Vroclavo universiteto profesoriaus Wladislavo Nehringo straipsnis pavadinimu *Ein altes Denkmal der litauischen Sprache* („Senas lietuvių kalbos paminklas“), 1889 m. išspausdintas tęstiniame mokslo žurnale *Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen* („Indogermanų kalbotyra“). Jame W. Nehringas pateikė Saksonijoje, Dresdno mieste, rastoje šilko juostoje išaustą lietuvišką dainos posmą:

ANO 1512 PAS MAMUZES AUGAU WARGA NEZINOJAU PO DARZITI WAIKSZCZODAMA WAINIKITI PINAU EIAU ISZ DARZICZE DARZA MARTA MERAU PUOLE MANA WAINIKITIS NU MANA GALMUZES MANA

Tiek pateikėjas W. Nehringas, tiek jį komentavęs voikičių kalbininkas, etnografas, Karaliaučiaus universiteto profesorius Adalbertas Bezenbergeris neabejojo to teksto ir juostos autentiškumu bei senumu. Taigi šis išaustasis dainos posmas imtas laikyti seniausiu lietuvišku tekstu. Vis dėlto greitai kilo abejonių, ar nesuklysta audžiant datą. Šią mįslę yra įminęs knyginkas, kultūros istorikas profesorius Vaclovas Biržiška. Straipsnyje „Seniausių lietuviškų raštų ir tekstų beiškant“ (pirmoji publikacija 1953 m. JAV) jis aiškina, kad juosta didžiosiomis spausdintinėmis lotynų abėcėlės raidėmis iš tiesų išausta Prūsijoje. Audėja, be jokios abejonės, buvo neraštinga, nes raidė W keliuose vietose išausta apversuta (vietoj *MARTA, GALMUZES* turėtų būti *WARTA, GALWUZES*). Matyt, raidės buvo iš kažin kokio spaus-

dinto teksto iškirptos ir sudėliotos audėjai prieš akis. Raidė W atsitiktinai apsvirtė, ją taip ir išaudė. Dėl tokios pat priežasties audėja galėjo neteisingai išausti ir antrąjį datos skaitmenį: nemokant rašto 5 supainioti su 8 ne taip jau sunku. Pagaliau dar keli argumentai, neigiantys juostos senumą. XVI a. pradžioje nei Didžiojoje, nei Mažojoje Lietuvoje lotyniškais raidėmis spausdintų knygų nebuvo – tiek protestantų, tiek katalikų raštai iki XVIII a. vidurio spausdinti gotiškais rašmenimis. Juosta ne lininė, o šilkinė: XVI–XVIII a. austos lininės juostos, o atvežtinis šilkas paplito tik XIX amžiuje. Vadinasi, ji galėjo būti išausta XVIII ar net XIX a. Tad sumaištį sukėlusiu data 1512 greičiausiai turi būti 1812.

Klaipėdiškis Mažosios Lietuvos Bažnyčios ir mokyklų istorikas daktaras Albertas Juška monografijoje „Mažosios Lietuvos mokykla“ (2003) rašo, kad neiški taip pat žodžio *MERAU* reikšmė. Jis spėja, kad tai gali būti iškreipta jaustuko *jerau* < *jergau* forma. Žemaičiai dūninkai neretai prasitaria: *jerau muna, jerau tava, kyk tas pliumpis mun kaštava*.

Mano galva, tai paprasčiausias žodis *vėriau* (verti, atidaryti vartus). Taigi pats tekstas skambėtų taip:

ANO 1512 PAS MAMUZES AUGAU WARGA NEZINOJAU PO DARZITI WAIKSZCZODAMA WAINIKITI PINAU EIAU ISZ DARZICZE DARZA WARTA WERAU PUOLE MANA WAINIKITIS NU MANA GALWUZES MANA

BIRUTĖ ŽEMAITAITYTĖ

„Zabriskie Point“: interviu su Michelangelo Antonioni

Žymaus amerikiečių kino kritiko Rogerio Eberto pokalbis su Jungtinėse Amerikos Valstijose filmu „Zabriskie Point“ kūrasiu garsiuoju italų režisieriumi pirmąkart skelbtas dienraštyje „Chicago Sun-Times“ 1969 metų birželio 19-ąją.

Niekas negali pasakyti, apie ką bus naujasis Michelangelo Antonioni filmas, net ir pats M. Antonioni. Tykų šeštadienio rytą, susirangęs viename sofos gale, jis šneka apie tokių kalbų bergždumą.

„Aš niekad neapartinėju savo filmų siužetų, – sako jis. – Nepradėjęs filmuoti, niekad neskelbiu net turinio santraukos. Ir kaip galėčiau? Kol filmas montuojamas, net pats neturiu supratimo, apie ką jis bus. Galbūt net ir viską pabaigus. Galbūt filmas bus tik tam tikra nuotaika ar teiginys apie vienokį ar kitokį gyvenimo būdą. Galbūt jame net nebus siužeto šiam žodžiui priskiriama reikšmė.“

M. Antonioni kalba tyliai, tartum sau. Angliškai kalba sklandžiai, bet itin kruopščiai rinkdamas žodžius. Vis dėlto išpūdis toks, kad režisieriui nelabai patinka kalbėti apie savo naująjį filmą, nes šis jo sąmonėje dar neįgavęs galutinio pavidalo. Jis kaip žonglierius, kuris gali atlikti savo numerį tol, kol nesusimąsto apie tai, ką daro.

„Aš nuolat nukrypstu nuo scenarijaus, – prisipažįsta M. Antonioni. – Galiu prifilmuoti scenų, kurių neketinau filmuoti. Pasitaiko dalykų, kurie tiesiog patys prašosi būti užfiksuoti, tad mes improvizuojame. Stengiuosi per daug negalvoti. Paskui, montažinėje, imu juostos gabalus ir pradėdu lipdyti ir tik tada pradėdu nutuokti, apie ką tas filmas.“

Nuo praėjusių metų rugsėjo M. Antonioni leidžia laiką Mirties slėnyje ir Los Andžele, kur filmuoja „Zabriskie Point“, savo pirmąjį Amerikoje statomą filmą. Sumanymas jį kurti gimė per ilgą kelionę po Jungtines Valstijas 1967 metais. Kelionę surengė kompanija MGM, po tarptautinės „Fotopadidinimo“ (*Blow-Up*) sėkmės trokštanti finansuoti kitą M. Antonioni darbą. Tam tikra prasme „Zabriskie Point“, kiek M. Antonioni leidžia suprasti, bus pasakymas apie nūdienos Amerikos visuomenę, lygiai kaip „Fotopadidinimas“ ikūnijo 7-ojo dešimtmečio Londono atmosferą, o dar ankstesnė trilogija („Nuotykis“, „Naktis“, „Užtemimas“) buvo skirta 6-ojo dešimtmečio pabaigos Italijos visuomenės analizei.

Bet tai būtų per didelis supaprastinimas. M. Antonioni niekada socialinių temų nenagrinėja tiesmukai. Jis labiau linkęs pasitelkti du tris veikėjus ir patyrinėti vos vieną ar porą jų gyvenimo dienų. M. Antonioni tik daro užuominas arba pagrindinė mintis išauga iš jo filmų nuotaikos. Jis niekada prikišamai nebaksnoja, nepamokslauja ir neįterpia didaktinių dialogų. Nuo Stanley Kramerio M. Antonioni filmai skiriasi kaip diena nuo nakties, ir vis dėlto šiedu režisieriai nagrinėja tuos pačius dalykus.

„Sakyčiau, mano filmai yra politiški, bet ne apie politiką, – sako M. Antonioni. – Politiški jie savo traktuote; jie sukurti laikantis tam tikro aiškaus požiūrio taško. Ir jie gali būti politiški savo poveikiu žiūrovams. Tarkim, „Fotopadidinimas“ buvo ne apie tam tikrą gyvenimo būdą Londone, bet tam tikros nuostatos to gyvenimo būdo atžvilgiu išraiška. Ir vis dėlto nenorėčiau tos nuostatos perteikti žodžiais...“

Aš pervažiavau Jungtines Valstijas ir pamačiau daugybę dalykų. Tada grįžau į Romą, pervečiau savo užrašus ir pamažu apsisprendžiau kurti filmą apie du jaunus amerikiečius.

Rugpjūtį, prieš pat pradėdamas filmuoti, nuvažiavau į Čikagą, kur vyko demokratų partijos suvažiavimas. Tai, ką ten išvydau – policininkų elgesys, jaunimo įkarštis, – man padarė tokį įspūdį, kokio Amerikoje niekas nebuvo padaręs. Tai, kas vyko Čikagos gatvėse, turėjo įtakos

„Zabriskie Point“. Netiesioginės, suprantama, – filmas ne apie Čikagą. Bet mano nuomonę apie Amerikos jaunimą suformavo Čikagos įvykiai, ir ji vienaip ar kitaip atsispindės filme.“

Filme „Zabriskie Point“, kurio filmavimas baigsis po keturių savaitių, pagrindinius vaidmenis atlieka du nežinomi aktoriai: 21-ų Markas Frenchette’as ir 20-metė Daria Halprin. Abiem tai debiutas kine. Filme jie vadinsis savo vardais. D. Halprin režisierius atrado Berklyje, kur ji pirmame kurse studijuoja anglų kalbą ir antropologiją.

M. Frenchette’as, kuris yra vedęs ir turi 2 metų sūnų, dirbo statybų meistru Bostone – jį vienoje Bostono autobusų stotelėje pastebėjo MGM aktorių atrankos agentas, kai tas piktai rėkė kažkam trečio namo aukšto lange. Po filmavimo M. Frenchette’as galbūt tęs aktorius karjerą, o gal grįš į senąjį darbą. Jis yra matęs kelis M. Antonioni filmus, bet šie jam nepatiko: „Tenai nieko nevyksta. Krūva žmonių trypčioja vietoje, ir tiek.“

Michelangelo Antonioni su pagrindiniais aktoriais filmuojant „Zabriskie Point“

Labiausiai prie „Zabriskie Point“ turinio aptarimo M. Antonioni priartėja, kalbėdamas apie jaunuosius savo aktorius. „Kas jiems nutinka filme, nėra svarbu, – sako režisierius. – Galėjau jiems nurodyti daryti tą ar aną. Žmonėms atrodo, kad išoriniai filmo įvykiai ir yra pagrindinė filmo tema. Netiesa.“

Filmas yra apie pačius veikėjus, apie jų vidinius pokyčius. Tai, ką personažai patiria filme, yra dalykai, kurie tiesiog „gali nutikti“, ir tų veikėjų patirtis nei prasideda, nei pasibaigia, filmui pasibaigus.

Kalbant apie „Fotopadidinimą“, daug energijos buvo išeikvota svarstant: būta ar nebūta žmogžudystės, nors iš tiesų filmas taigi apie fotografą, o ne apie žmogžudystę. Tiesiog taip nutiko, kad jis nutraukė tuos kadrus, betgi jam galėjo nutikti kas tikta: tas fotografas – tai asmuo, gyvenantis tame pasaulyje. Su „Zabriskie Point“ – tas pats: filmas yra apie Marką Frenchette’ą ir Darią Halprin. Būtent dėl to jie vaidins savo vardais. Tam tikra prasme aš kuriu filmą apie Amerikos jaunimą, pasitelkęs porą amerikiečių jaunuolių ir sukdamas filmą apie juos.“

Pasirodžius „Fotopadidinimui“, viename interviu M. Antonioni sakė: „Aktorius į filmavimo aikštelę turi atvykti tyras. Aš taip pat privalau įžengti į filmavimo aikštelę tyrutėle sąmone. Spiriu save per daug neterizuoti.“

Susidaro įspūdis, kad M. Antonioni visai patinka, jog M. Frenchette’as, pavyzdžiui, nemėgsta jo filmų. Dėl to aktorius yra lengviau lipdomas. Žmonės, dirbantys su M. Antonioni filmavimo aikštelėje, sako, kad šis režisierius retai kada aiškina filmuojamos scenos esmę. Jis aiškina, kaip scena turi būti nufilmuota, bet nesakęs, kodėl būtent taip. Per pietų pertrauką režisierius tyliai lindis savo vagonėlyje. Pietų draugijos jam niekas niekada nepalaiko. Jis mąsto.

Bet šį šeštadienio rytą, filmavimo savaitei pasibaigus, M. Antonioni gali trumpam atsitraukti ir viską apžvelgti iš didesnio atstumo.

„Man atrodo, kad daugumos mano filmų tema – vienatvė, – sako jis. – Dažnai mano personažai yra atitolę nuo kitų. Tai žmonės, ieškantys socialinių institucijų paramos, bandantys užmegzti asmeninius ryšius, kurie juos susaisytų. Bet dažniausiai ne kažin kas pavyksta. Mano veikėjai ieško namų.“

Ieško namų platesne prasme? Tai visiems M. Antonioni filmams būdinga tema?

„Taip, manau, kad taip.“

O jis irgi ieško namų?

„Taip. Pasaulyje nėra vietos, kurioje iš tikrųjų jaučiausi kaip namie, netgi Romoje. Vis dėlto čia, Los Andžele, nesijaučiu visiškai pašalaitis. Šiame didmiestyje, kuris iš pradžių nieko nesužavė, po kurio laiko randi vietų, kampelių, užkaborių, kuriuos pamėgsti.“

O filmo veiksmas rutuliojasi Los Andžele ir dykumoje?

„Taip. Dykumoje ir didmiestyje. Čionykščiai žmonės gali nusigauti į dykumą, – mašina iki jos vos viena dvi valandos kelio. O skirtumas didžiulis. Štai tu Los Andžele, o štai jau dykumoje.“

O dykuma – tai niekis. Milžiniški niekio plotai. Europoje neturime tokių dykviečių. Galimas daiktas, šių erdvių buvimas taip arti miesto man šį tą sako apie Ameriką.

Matote, kai dirbu, dėdamas viską į krūvą ir žiūrėdamas, kas iš to išeis, aš stengiuosi savo požiūrį išreikšti kuo kondensuočiau.

Kai stačiau „Fotopadidinimą“, daug kalbų sukėlė tai, kad aš nudačiau plentą ir vieną pastatą. M. Antonioni dažo žolę, kalbėta. Betgi visi režisieriai daugiau ar mažiau paspalvina, perstato ar patobulina filmuojamos vietos objektus, todėl dėl šių dalykų kilęs šurmulys mane pralinksmino.

„Zabriskie Point“ aš vėl šį tą padažiau: aerodromo kilimo taką, kai kuriuos angarus, dar kai ką. Į aerodromą vedančios gatvės šalikelėse prie namų vejų pastačiau skelbimų

lentų. Ir kas čia tokio? Aerodromų prieigose turi būti reklamos stendų. Ir tai man suteikia galimybę dirbti su amerikietiška reklama, kuri tokia patraukli akiai, tokia išraiškinga.

Visais šiais dalykais užsiimu ne dėl to, kad padaryčiau sceną vaizdingesnę, o siekdamas talpumo. Aš ne kažin kiek galiu parodyti. „Fotopadidinime“ scenų mažoka, o man norėjosi parodyti tiek daug. Todėl nudažydamas namą ar plentą aš galėjau sukurti talpesnį kadrajį, per trumpesnį laiką parodyti daugiau...“

Visi žurnalistai klausinėja M. Antonioni apie perdažytą namą ar apie žmogžudystę „Fotopadidinime“ – akivaizdžių dalykų. Bet turbūt yra tokių klausimų, kurių jis norėtų būti paklaustas, bet kurių niekas neužduoda. Ar ne taip?

„Taip, bet, matote, kai šitai paklausiame, mano galva ištuštėja, – nusišypsuoja režisierius. – Dabar nieko nesugalvoju...“

Tada dar vienas banalus klausimas. Jis pats yra minėjęs, kad filmo pavadinimas – „Zabriskie Point“ – nurodo Mirties slėnyje esančią natūralią uolienų atodangą, kuri patraukė jo dėmesį. Ar Zabriskie Point atodangai filme numatyta kokia nors centrinė vieta ar simbolio vaidmuo?

„Ne, nesakyčiau. Zabriskie Point yra centras, bet niekio centras...“

Kokia tos vietos paskirtis filme?

„Nenorėčiau sakyti. O gal ir pats nežinau.“

ROMAS DEMENIŠKIS

Gerbiamoji Redakcija,
siūlydamas Jums pluoštelį savo kūrybos, parašysiu keletą žodžių apie save. Visą gyvenimą dirbau prie miško, o dabar, išėjęs į pensiją, grįžau į tėviškę, Dzūkijon, ir toliau gyvenu miške. Vienas. Rašau seniai. Kartą Pateruose savo kūrybą skaičiau Sigitui Gedai, tai jis pasakė: „Varyk toliau.“ O poetė Dalia Teišerskytė mano eilių nepagyre...

Neturiu televizoriaus, beveik neskaitytu laikraščiu, nieko gero juose nerandu. Bet kartą anūkė parvežė „Šiaurės Atėnus“, tai perskaitęs sau pasakiau, kad jie man kaip tik. Bet „Šiaurės Atėnų“ niekur negaunu, net Lazdijų viešojoje bibliotekoje jų nėra. Sako, niekas neskaityto, bet kaip skaityti tai, ko nėra?

Dalis siunčiamų eilėraščių parašyti dzūkiškai, kiti išversti iš dzūkių į lietuvių kalbą. Jeigu tiktų, atsiųsčiau daugiau.

Romas Demeniškis**Ars poetica**

Nuo tų laikų,
Kai pažinau rades,
Esmi poetas,
Spoksau į žvaigždes.

Kai nematyti
Danguje žvaigždžių,
Jų laukdamas
Pernakt budžiu.

Kol apima
Visatos graudulys,
Širdis įkaista
Tarsi virdulys.

Tada ir gimsta
Eilės graudulinės, –
Esmi poetas
Žvaigždulinis.

Emigracija

(Elegija)

Nieko Lietuvoj nėra –
Nei regėti, nei girdėti;
Tebešviečia Venera,
Užsienietiška žvaigždė.

Neberūksta kaminai,
Valtis atrišta nuo kranto;
Iškeliavo ja nūnai
Paskutinis emigrantas.

Ar toli tokia diena,
Kai paliaus dangus žvaigždėti;
Kelsis motina sena
Sau kapelio nuravėti.

Budelio meilė

(Romansas)

Pilnas mėnuo, tyras oras,
Nebemiega vėlės;
Ak, kaip žydi mandragoros! –
Pakartųjų gėlės.

Kiek jų daug ir kokios juodos,
Kur ne kur – ir palvos;
Arba suodinos nei puodas –
Pakabintos galvos.

Dyla mėnuo, kyla vėjas,
Kartu vės siūbuoja;
Ant to vėjo, Irenėja,
Aš tave sūpuoju.

Užsūpuosiu, užmyluosiu
Ir atgal pakarsiu;
Mes abu nusigaluosim
Amžinu katarsiu.

Lepeškų žydėjimas

Jau kad žydzi, tai žydzi lepeškos,
Geltonumas aplinkui – net teška,
Pilnas miškas vaikų ir žmogų,
Nei atostogų, nei pamokų.
Jei netrūktų žmogam pinigų,
Kas tį aitų miškan lepeškų.
Tas žydėjimas beigi teškėjimas –
Cik Bestraigiškės miško šnekėjimas.
O ar girdzi, kų šnibžda samanų:
Tavo pinigai – mūsų aimanai.
Net navatna, kap žydzi lepeškos,
Per grybautojus miškas cik pleška.
Dar dzienelė kita – po žydėjimo,
Po pleškėjimo ir teškėjimo.
Po geltono ir po oranžinio,
Viskas gulsis žmogam an sąžinio.

Mergelės svajos

Ilgas ir plonas
Širdžių ramina,
Trumpas ir storas
Plyšį gadzina.

Kų sugadzysi,
Nesutaisysi,
Kitas kitap jau
Su manim pisis.

Mano širdelė
Laukia mieliausio,
Paco ilgiausio,
Paco ploniausio.

Avižienių dainelė

Už avižinių Avižienių
Šienauja bebrai balų šieną.

O pabaliuos gyvena kiškiai
Beigi žmoneliai demeniškiai.

Ten pučia vėjai žvikeliniai,
Mikabaliniai, pabaliniai.

Gyvon galvon ten rėkia gervės
Ir atrajoja Bružo karvės.

Tai tokios, broliai, sklinda žinios
Nuo Avižienių avižinių.

Širdzie!

Kap cik suvirpa lapas riešutojo,
Užplūsta širdžių liūdesio vilnia.
Arklukas mano piestu acistoja, –
Tu jo neužmiršai, širdzie, ar ne?

Ar pamenį, širdzie, po tuoj medzu sustojom,
Paskui nuvirtom raptum an žolės.
Abudu kap galėdami vaitojom
Ir troškom meilės dzidelės.

O po nedėlios pakvieteį mani vestuvėn
Nuajus – irgi raptum – su kitu.
Tai argi tu, širdzie, ne palaistuvė?
Aš visas sudrabu, kap tavo vardų išgirstu.

Pasrodzyk temstant ca, po riešutoju;
Širdzie, ar negirdzi, tavi šaukiu!
Arklukas žvengia piestu acistojis, –
Ir kam tavi palaidau iš akių?!

**Rudokas
prieš
Hemingwayų**

Skiriu gerbėjoms

Gyvenu Vilniaus geležinkelio stoties rajone. Kasryt, kasnakt bilda traukiniai. Įvairūs traukiniai leidžia įvairius garsus – bildesius, švilpesius, atodūsius...

Kartais traukinys mauroja. Kaip likimas. Bet traukiniai man kvepia moterimis! Traukiniai pravažiuoja kaip moterys – traukiniai, kvepiantys „Chanel“. O dūmai, rūkstantys iš traukinių skylių, kvepia kitaip...

Bet traukinys – tai ne moters transporto priemonė. Moters transporto priemonė – tai skraidanti lėkštė. O skraidanti lėkštė sukasi apie savo ašį.

Bet moteris sukasi ne apie savo ašį, ogi aplink vyro širdį!

Taigi jie sukasi vienas aplinkui kitą. Man labiau patiko fizikos mokytojos krūtys negu E. Hem knyga „Atsisveikinimas su ginklais“.

O kodėl? O todėl, kad mūsų mokykloje rusų karininkas mokė mus pasisveikinti su sero Kalašnikovo „Alfa & Omega“.

Mūsų mokyklos bibliotekoje tuo metu aš neradau E. Hem knygų. Radau Maironį ir Saliutę.

Abu jie man žiauriai nepatiko! „Pelėšiais ir kerpėm apaugus aukštai Trakų štai garbinga pilis...“

Taigi klasikas net kirčiuoti nemokėjo, nes nežinojo, kuo skiriasi „trūkai“ nuo „trakų“!!! Bet tai jau klasika. Tai jau ne margi sakalai, bet margos mergos!

Kaip Saliutė. Marga Saliutė. Hem, pasakyk kareiviui: palauk, kol lazda sužaliuos!

Tai ko tu, Hem, nepalaukei, kol tavo lazda sužaliuos?!

Visi tavo laiškėliai mamytei ir tēčiukui apie tai, koks tu esi herojus, buvo grynas melas.

Taip, tai buvo melas. Tu, Hem, esi genijus. Tavo trumpi sakiniai – kaip kulkos – skrenda tiesiai į ausis ir į akis.

Tu, Hem, esi moterų rašytojas – štai todėl tave jos ir mylėjo.

Štai todėl jos tave ir paliko! Deja, tau, tau, deja, pačiam sąmonė pasakė – baik!!!

Užtenka rašyti kaip Ernestui Hemingwayui. Ir štai tada tu parašei savo Knygą!

Tai buvo „Senis ir jūra“.

Tu parašei apie žuvį, kurią pagavai, bet ne-su-ge-bė-jai ištraukti į krantą. Ryklis, užpuolęs ją, buvo tavo mirtis, Hem.

Tu buvai gražus pražilęs senis. Tu gavai Nobelio premiją.

Tu mylėjai moteris, nors nebegalėjai jų mylėti. Tada tu supratai, kad nei vaikai, nei paskutinė žmona tavęs neišgelbės nuo mirties.

Tu buvai bailys, Ernestai Hemingwayau! Tu nusišovei iš baimės.

Buvai vienas geriausių rašytojų in USA. Supratai, po laiko, kad už tave Europoje yra tūkstančiai talentingesnių!

Ir paleidai sau kulkeleį į burnelę. Geriau būtum išgėręs viskio butelį ir miręs vienas kaip vilkas.

Tai štai, Ernestai... Mano uošvis, dangus jam, mirė pats, jis operavo žmones, kaip ir tu. Jūs abu buvote chirurgai – sakiniiais ir instrumentais. Jo vardas buvo Ernestas. Ne Hemingwayus. Dangus Jums!

O aš vis dar rašau bildant traukiniams. Ir matau, kaip garvežys ant bėgių konvertuoja \$ į centą.

TOMAS ARŪNAS RUDOKAS

Redaktorė: Giedrė Kazlauskaitė (gkazlauskaitė@gmail.com).
Kalbos redaktorė: Audrė Kubiliūtė.
Maketos: Zita Remeikienė.
Paveldas: Juozas Šorys.
Teatras, kinas: Jūratė Visockaitė.
Direktorius: Žydrūnas Drungilas.
Finansininkė: Danuta Churtasenko.

Savaitraštis išeina penktadieniais.

Leidžiamas nuo 1990 m. vasario 7 d.
Leidžia VšĮ „Šiaurės Atėnų fondas“.
ISSN 1392-7760. 3 spaudos lankai.
Indeksas 0109. Tiražas 1630 egz.
Redakcijos adresas: Mėsinių g. 4,
01133 Vilnius. Telefonas: 261 37 70.
Elektroninis paštas: satenai@takas.lt.
www.satnai.lt; www.culture.lt/satenai.
Spausdino UAB Ukmergės spaustuvė.
Vasario 16-osios g. 31, 20131 Ukmergė.

„Šiaurės Atėnus“ remia:
Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (2 lankus).

Redakcijos ir autorių nuomonės
nebūtinai sutampa.

VšĮ „Šiaurės Atėnų fondo“ sąskaita
AB banke „Swedbank“ (kodas 73000)
LT36 7300 0100 0000 7071.

9 771392 776019